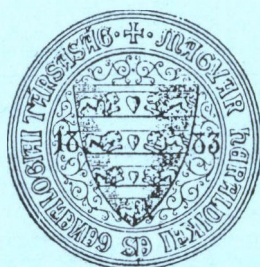

TURUL

A Magyar Történelmi Társulat,
a Magyar Országos Levéltár
és
a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

SZERKESZTIK:

DRASKÓCZY ISTVÁN, KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN,
LACZLAVIC GYÖRGY, NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA,
PANDULA ATTILA

NYOLVANKETTEDIK KÖTET
2009/2. füzet

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
SZERKESZTŐSÉG: MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

MMIX

E számunk szerzői

Horváth Richárd, PhD, tudományos munkatárs (MTA Történettudományi Intézet)]

Kelényi Borbála PhD, hallgató, (ELTE)

Nagy Lajos Zoltán, levéltáros (Parlamenti Levéltár)

Pandula Attila, Dr. egyetemi docens (ELTE BTK)

Popović, Mihailo Dr., történész (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Byzanzforschung, Wien.)

Pósán László, Dr. egyetemi docens (Debrecen)

Rábik, Vladimir egyetemi docens (Nagyszombati Egyetem, T)

Szluha Márton ny, kutató (Budapest)

E számunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült

nka

Nemzeti Kulturális Alap

TURUL

LXXX. évfolyam

2009/2. füzet

Szerkesztik: DRASKÓCZY ISTVÁN, KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN,
LACZLAVIK GYÖRGY, NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA, PANDULA ATTILA

Szerkesztőség címe: Magyar Országos Levéltár

1014 Budapest, Bécsikapu tér 4.

Az egyes közlésekért a szerzők felelnek. Címük a szerkesztőségben.

A beküldött kéziratokat nem őrizzük meg, és nem küldjük vissza.

Kiadja a Magyar Történelmi Társulat

Felelős szerkesztő: NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA

Nyomdai előkészítő munkák: Élőfej Bt.

Nyomás és kötés: Kurucz Gábor

ISSN 1216-7258

TARTALOM

I. Értekezések, önálló cikkek

RÁBIK, VLADIMIR: Bélteki (Beltiug) Drágffy család a magyar királyság történetében.....	37
POPOVIĆ, MIHAILO: Der Drachenorden Sigismunds von Ungarn und der serbische Despot Stefan Lazarević	46
NAGY LAJOS ZOLTÁN: Címervita az országgyűlés jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságában 1957-ben	50
PÓSÁN LÁSZLÓ: „Rudolfe de Ungaria”. Egy Magyarországról elszármazott nemes a középkori Livóniában?	53

Könyvismertetés

Rudolf László: Bukovinai székely családok. I. kötet. Józseffelva. (Szerkesztők: Rudolf László – Elizabeth Long) (Ism. Pandula Attila).....	57
Kartous, Peter – Vrtel, Ladislav: Heraldický register Slovenskej republiky. VI. kötet. (Ism. Pandula Attila).....	58
C. Tóth Norbert: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. (Ism. Horváth Richárd).....	59
A Perényi család levéltára. 1222–1526. Közzéteszi: Tringli István. (Ism. Kelényi Borbála).....	61
Dr. Denis Pongrácz, Dr. Radoslav Ragac, Dr. Stresnák Gábor, Dr. Tomás Tandlich és Dr. Frederik Federmayer: Pozsony vármegye nemes családjai. (ism.: Szluha Márton).....	62
Die Orden und Ehrenzeichen Konrad Adenauers. Herausgegeben Gustav Andreas Tamman – Engelbert Hommel – The Orders and Decorations awarded to Konrad Adenauer. (Ism. Pandula Attila).....	63
Hírek	56

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben lehetőleg végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt 0,5–1 íves (20–40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) fogad el. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratokat technikai okokból nem tudunk közölni. Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében tisztelettel kérjük az alábbiak betartását: – A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk.: Domanovszky Sándor). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk (pl.: *Domanovszky Sándor*:).

– Az oldalhivatkozáskor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40, 61–72).

– A hivatkozáskor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.

– Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket rövid kötőjellel válasszuk el egymástól (pl.: Wien-Köln; Budapest-Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.) A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl.: Bp.,)

– Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely, és év után zárójelben tüntessük fel. Pl.: (Monumenta Hungariae Historica).

– Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után ‚In’ szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.

– Folyóiratban megjelenő cikkekre történő utaláskor nem tesszük ki az ‚In’ szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána pedig az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám. Pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52.

– Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, utána pedig az ‚i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: Nagy I.: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, az ‚Uo.” jelet kell használni. Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell elkülöníteni (pl. rövidített címmel, vagy a megjelenés évével) és erre hivatkozni. Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. Nagy I.: i. m. II. k. Pest, 1858.)

– A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.

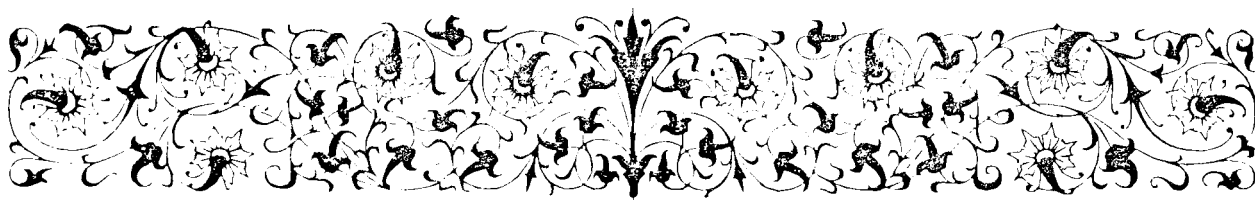
– Írásait minden esetben 3,5” formátumú kislemezen Word for Windows ’95, ’97, ’98 vagy ’2000 szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe egy kinyomtatott kéziratpéldány kíséretében. A szöveget balra zártan írják, és azt a kurziválás, kövérítés és jegyzetszám-emelés kivételével ne formázzák.

– A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.

– A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „végjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az eddigi gyakorlatnak megfelelően a tanulmányok végére kerülnek.

– Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális lemezen a kéziratához csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek.

– Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, mélyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat ne számítógépes programban készítsék, hanem azokat kézzel megrajzolva csatolják a tanulmányhoz.

BÉLTEKI (BELTIUG) DRÁGFFY CSALÁD A MAGYAR KIRÁLYSÁG TÖRTÉNETÉBEN

A Szent Adalbert Egyesület azok közé a fontos intézmények közé tartozik, amik a középkori történelemmel kapcsolatos forrásokat őrzik, levéltárában hatvanhét eredeti középkori oklevél található.¹ Az oklevelek eredetét és tartalmát figyelembe véve azok többsége egyértelműen a román-oláh származású Drágffy nemzetséggel hozható összefüggésbe – mintegy harmincnegyzet eredeti okmányról van szó, melyek a családról eddig nem publikált, új információkat nyújtanak. Fontos megjegyezni, hogy ezek az iratok jelentik az egyetlen egészében megőrződött forrásanyagot, vagyis a családi levéltár töredékéről, tehát fontos forrásanyagról van szó. Ez összefüggésbe hozható azzal a ténnyel, hogy a magyar középkorral foglalkozó kutatók még csak nem is feltételezték, hogy a Drágffy család levéltára megmaradhatott. Györffy György az egyetlen történész, aki ismerte és felhasználta a gyűjtemény néhány anyagát, szintén tudatában volt annak is, hogy egy egymással összefüggő okmányok egységéről van szó. Ennek ellenére úgy gondolta, hogy azok csak a Beckői Mednyánszky család levéltárának a részét képezik.²

Az a tény, hogy a Drágffy család levéltára a Szent Adalbert Egyesület birtokába elkülönítve, egységesen jutott, azt jelzi, hogy a Mednyánszky család magánlevéltárában is egy különálló csoportot képezett. Ezt igazolja az egységes jelzetek és dorzális megjegyzések használata is az oklevelek hátulján.

A Drágffy család a mai szakirodalomban nem ismeretlen, sőt származásukkal és működésükkel kapcsolatban a Magyar Királyság területén részletes tanulmányok láttak már napvilágot.³ Az újból felfedezett családi levéltár új ismereteket nyújt a nemzetséggel – ezzel egyidőben annak székhelyeivel kapcsolatban is. Nagy jelentőséggel bír az oklevelek eredetének és tartalmának fejtegetése, hiszen éppen azok segítségével egészíthetjük ki a nemzetség életének részleteit.

A Drágffyak már a magyar krónikások figyelmét is nagyon korán felkeltették, amit a rövid idő alatt megszerzett társadalmi rangjukkal – mágnás szerepükkel

– értek el. Az úgynevezett Budai Krónika kutatásával kapcsolatos nézetek már régebben megegyeztek abban a tényben, hogy létrejöttek háttérben minden bizonyítással a Drágffyak álltak. Erről a krónika több széljegyzete is tanúskodik, és nem feledkezhetünk meg a nemzetség néhány tagjának genealógiai adatáról sem, amik az 1541–1555-ös évekhez köthetők.⁴ Ezen kívül az ismeretlen szerző különös figyelmet szentel Drágffy Bertalan személyének, akit mint „előkelő, kiváló, legértelmesebb és legnagyobb tiszteletre méltó” bárót ismertet az összes báró között – éppen ők vívtak győztes csatát 1479. október 13-án a törökök ellen Szárváros (Orăștie) városa mellett.⁵

Bár magáról a Drágffy családról viszonylag sok történelmi mű született, mégis a nemzetség kezdeteiről kevés információval rendelkezünk. A legrégebbi megbízható források a család tagjairól csak I. Lajos király (1342–1382) korából származnak. Ettől a korszaktól számítva a Drágffyak (a nemzetségnek ez a megnevezése csak a 15. századtól idegződött be, de csak a család egyik ágára vonatkozott, akik a legelőkelőbb tisztséget érték el) nélkülözhetetlen támpontot jelentettek a királyi udvarban, főleg a királyság keleti részein. Az Anjou-kortól számítva a magyar királyok politikájának képviselőiként a Drágffyak fontos szerepet játszottak Moldva, majd később huzamosabb ideig Erdély területén. Ennek eredményeként rövid időn belül magas társadalmi rangra tettek szert, így a magyarországi nemesség legmagasabb köreihez tartoztak. Betelepítési tevékenységük sem volt elhanyagolható, hiszen Erdély északkeleti területén nekik köszönhetően román-oláh származású lakosság telepedett le. Nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy maga a család is erről a vidékről származik. Ez főleg Máramaros (de Szatmár és Ugocsa is ide sorolandó) területét érintette, ahol a nemzetség családi birtokai helyezkedtek el. Ebből a szempontból a Drágffyak aktívan követték az Anjou-királyok politikáját, akik megnyitották Erdély és Moldva határait az oláhok számára, akiket Kárpátalja területéről a tatárok űztek ki.

Az oláhok szám szerinti legerősebb hulláma Máramaros határterületére az 1334–1335-ös években érkezett, akik Bogdán vajda, a szerb Mikula fiának vezetése alatt telepedtek le, még hozzá László kalocsai érsek irányításának segítségével, akit maga az uralkodó jelölt ki erre a feladatra.⁶ Az egész akciónak így egyházi-missziós jellege is volt, mivel az oláh (román) lakosságot meg szeretnék volna nyerni a nyugati (latin) egyház számára. Azonban meg kell említeni, hogy Bogdán fejedelem jövetelét megelőzte néhány régebbi oláh család betelepülése is, akik szintén a magyar uralkodó szolgálataiba álltak. Így tudhatjuk meg, hogy Máramaroson már valamikor I. Károly király (1301–1342) uralkodása idején letelepedett Dragos és fia, Gyula, akik az uralkodótól birtokot is kaptak, mégpedig Gyulafalvát (ma Giulești).⁷ Ebben az esetben Dragos és utódai is aktív részt vettek az Anjou-politika lokális gépezetében.

A királyi udvar politikájának szerves részévé vált a máramarosi és szomszédos moldáv oláh lakosság szabad katonai és igazgatási rendszere, aminek az élén a vajdájuk állt. Az uralkodó ezért gyakran lépett közbe az esetlegesen kitört zavargások esetén, mikor is az egyes oláh hatalmi csoportosulások küzdöttek egymás ellen, szintén nem maradhatott ki a politikai viszonyok elrendezéséből sem, amiket gyakran a tatárok támadásai is befolyásoltak. Nem fogunk részletesebben foglalkozni az oláhok fokozatos letelepedésével Erdély területén, hiszen az eddig napvilágot látott szakirodalom bőséges információkkal rendelkezik a témát illetően.⁸ Viszont Bogdán személye a mi szövegösszefüggésünkben is fontos, hiszen éppen ennek a vajdának a hatalmi ambícióinak köszönhetően nyerhetünk hiteles információkat a Drágffy család elődeinek legrégebbi történetéről. Úgy tűnik, hogy Bogdán vajda elvárásait nem elégítette ki pozíciója a magyar uralkodó szolgálataiban, bár nem kételkedhetünk abban, hogy személyével a királyi udvarban továbbra is nagyon komolyan számoltak, mégpedig a szomszédos Moldávval kapcsolatban – ugyanis annak politikai helyzete kicsit sem volt stabilnak mondható.⁹

Bogdán viszont már 1339-ben nyíltan fellépett a királyi hatalom pártfogói ellen, mikor leplezetlenül megtámadta egy királyi hivatalnok, még hozzá a királyi főajtónálló (*magister ianitorum regalim*)¹⁰ és a jászok bírójának, Tuteus magisternek a Csanád megyei birtokait.¹¹ Ez az esete Bogdánnak nem csak a király kegyeinek és támogatásának elvesztését jelentette, hanem az oláhok között a vajda címének az elvesztését is. Röviddel Károly király halála után, valószínűleg még 1342-ben Bogdán néhány hűséges alattvalójával együtt megtámadta a vele konkuráló Dragus család utódainak a birtokát, Gyulafalvát (Giulești), mivel ők nem voltak hajlandók a rebellesek közé állni. Bogdánt abban az időben már csak mint volt vajdát említik. A követőikhez később csatlakozott István

– az aktuális vajda, Ige fia, János testvére – is, míg maga a vajda továbbra is hű maradt a királyi udvarhoz.¹² Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy Ige fiai, a vajda János és annak hűtlen testvére, István közeli családi kapcsolatban álltak a lázadóval – mindketten Bogdán unokaöccsei voltak.

Bogdánnak még az 1342-es és 1343-as évek fordulóján sikerült megtámadnia Kölcsei Dénes fiát, Jánost, a királyi hatalom következő képviselőjét a területen.¹³ Gyulafalva birtokainak helyreállítására – vagyis azok eredeti tulajdonosának kezére juttatására csak az oláhok általános gyűlésének összehívása után került sor, ami János vajda közbenjárására 1349-ben Besztercén zajlott. Magában ez a kifejezés beszédes, hiszen a gyűlés minden bizonnyal csak azután került megrendezésre, miután Bogdán a csoportjával együtt kivonult Máramarosból a Kárpátokon túlra, Moldvába.¹⁴ Tehát Bogdán embereivel együtt még néhány évig hadakozott a vidéken, de a királyi hatalom megerősödése után úgy döntött, hogy elhagyja a vidéket és a szomszédos Moldvába vonult, ahol fokozatosan egy nagy kiterjedésű, független birodalmat hozott létre.¹⁵ Meghárálása minden bizonnyal összefüggött a teljes politikai rendszer és az Anjou-hatalom megszilárdulásával a királyság ezen területén. Ez annak is köszönhető, hogy a tatárok támadásainak a veszélye a minimumra csökkent Erdély határterületein – ebben közrejátszott Özbeg kán halála 1341-ben, valamint a kialakult hatalmi harcokkal, mikor is fiai meg akarták szerezni az Arany Horda uralkodói címet. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy I. Lajos királytól (1342–1382) 1345 folyamán súlyos vereséget szenvedtek.¹⁶ Az uralkodó a győzelmet Lackfi Andrásnak köszönhette, akit 1348-ban máramarosi, majd 1349-ben szatmári, brassói és besztercei ispánnak és székely commesnek nevezett.¹⁷ Az uralkodó kétségkívül azt akarta elérni, hogy Erdély és a hozzá tartozó birtokok hatalmi helyzete stabilizálódjon, szintén meg akarta szüntetni Bogdán fejedelem befolyását is.

Moldva területe, ahol Bogdán fejedelem tartózkodott, a 14. század folyamán fokozatosan oláhok és székelyek lakta vidékké vált. I. Lajos királynak ezt a területet csak nem sokkal ezelőtt sikerült szorosabban az országhoz csatolnia. Ezen a vidéken a hatalmat és a magyar király személyét a Drágffy család elődei képviselték – konkrétan a helyi oláhok fejedelme, Szasz és annak fiai (főleg Balk és Drág).¹⁸ Itt meg kell jegyezni, hogy a Drágffy nemzetség elődei és Bogdán fejedelem között lejátszott konfliktusról a 16. és 17. századi moldvai krónikáink is megemlékeznek (a legteljesebb információkat Gregor Urech krónikája örökítette meg, amit 1642 körül írt).¹⁹ Ennek a szövegnek az alapján Szasz apja egy bizonyos Drag(os) volt, aki állítólag elsőként kelt át a Kárpátokon, tulokvadászat közben. Azon a helyen, ahol sikerült elejtenie a vadat, falut hozott létre és máramarosi oláhokkal

népesítette be. A krónikák szerint ez a Drag(os) két évig uralkodott Moldvában, majd négy évig fia, Szasz, utána szintén négy évig Bogdán.

Nem kétkelhetünk abban, hogy ezek csak fiktív adatok és csak a kornak megfelelően a Drágffy család nemesi mivoltának reneszánsz kontaminációjaként vesszük számba anélkül, hogy bármi köze is lenne a valósághoz. Másrészt viszont azok a történészek, akik a Drágffy család gyökereit kutatják, a Drág személyével kapcsolatos adatokat fontosnak tartják, ugyanis tőle származtatják a nemzetséget. Ez genealógiai szempontból nem csak annyit jelent, hogy a nemzetség történetét egy generációval meghosszabbították, hanem főleg azt, hogy a nemzetség Drágffy megnevezését (amiről már megállapítottuk, hogy csak a 15. századból származik) a történészek és a családfakutatók gyakorlatilag Szasz fejedelem összes leszármazottjára vonatkoztatják, vagyis nem csak Drág, Szasz fiának utódaira, ami genealógiai és történelmi szempontból helyes lenne.²⁰ Az ismert források alapján a Drágffy család hitelesen igazolható legősibb tagja Szasz.

Bogdán támadásának első áldozata éppen Szasz fejedelem családja lett. Moldvába való visszavonulásának részleteiről már Turóci János (aki ezen a helyen szó szerint idézi tótsolymosi [küküllői] János krónikájának szövegét) krónikája is beszámol. Az ő írása alapján: „*abban az időben máramarosi Bogdán oláh vajda összegyűjtötte a környéken élő oláhokat és lopva visszatért Moldva földjére, ami a Magyar Korona alá tartozot, ami a Tatórok közelsége miatt husszú ideig lakatlan volt. Bár a királyi csapatok gyakran megtámadták a területet, az oláh lakosság száma egyre csak nőtt, amíg el nem érte egy ország nagyságát. A vajdák, akiket az oláhok saját maguk választanak, a magyar király vazallusainak vallják magukat és az adót is a Magyar Királyságnak fizetik.*”²¹ Bogdán támadásának konkrét hatásairól Szasz fejedelem családjával szemben I. Lajos király 1365-ben keltezett oklevele számol be. Az irat különösen kihangsúlyozza, hogy a király értékelt Balk és fivéreinek, valamint Szasz fejedelem fiainak az érdemeit, kiváltképp azt a szenvedést, amit Moldvában éltek át Bogdán fejedelemnek köszönhetően, mikoris bebizonyították rendíthetetlen hűségüket az uralkodó iránt. Ez viszont azzal járt, hogy elvesztették minden vagyonukat, valamint familliarisaik és családtagjaik köréből többen eltávoztak. A legnagyobb fájdalmat a szülők elvesztése jelentette, sőt ők maguk is többször megsérültek. Adományként az elszenvedett veszteségek kárpótlásául Balk és testvérei, Drág, Dragomér és István Cuhea birtokát kapták Máramaros megyében, amit az uralkodó (még valamikor 1353 előtt) Bogdántól kobozott el.²² Balk ezen kívül megkapta a máramarosi ispán és az oláh vajda funkciókat is. Ezzel Szasz fiainak vagyonszerzése még nem ért véget, fokozatosan még több birtokot és címet kaptak, aminek eredményeképpen a nemzetség

a legbefolyásosabb társadalmi rangot szerezte meg a Magyar Királyság keleti területén.

Még valamikor 1366. június 4. előtt I. Lajos király a Szatmár megyei Becse birtokát adományozta az oláh vajdának, Balk lovagnak és testvéreinek, Drág és János királyi udvarnokoknak. Erről az ajándékozásról egy mandátumból tudunk, amit az említett napon állítottak ki. Ebben a király megtiltotta, hogy az országbíró és a királyság bármelyik másik bírása zaklassa Balkot és testvéreit a tulajdonukban lévő birtokok miatt.²³ Későbbi iratokból, amiket 1368 és 1371 között állítottak ki, megtudhatjuk, hogy a hadakozás Becse birtokának nagysága miatt zajlott, ami főleg egy Senye nevezetű lakatlan területet érintett. Ezt egy csaholczi nemesi család igényelte (a Gut-Keled nemzetségből). A vitát végül Szecsei Miklós országbíró oldotta meg, aki a területet Balk vajdának és testvéreinek ítélte meg.²⁴

Ezen az eseményeken keresztül megtudhatjuk, hogy Szasz vajdának Balk, Drág, Dragon és István fián kívül volt még egy János nevezetű gyermeke, aki csak 1366-tól szerepel az oklevelekben.

Jánosról a következő adatot 1376-ból ismerjük. Ebben az évben I. Lajos király ugyanis mandátumában tudatta az összes országos előkelővel és bírával, hogy a Szatmár megyei Darai Csák elhunyt fiának, Mikulásnak, akit saját testvérei öltek meg, az összes birtokát az oláh vajdának és máramarosi ispánnak vitéz Balknak és fivéreinek, Drágnak és Jánosnak ajándékozta.²⁵ 1378-ban János – akit Oláh megnevezéssel illettek –, Drág és a máramarosi ispán, Balk volt a címzettje annak a donációnak is, amiben megkapták az Ugocsa megyei Nyaláb vár uraságát.²⁶

Balk és Drág társadalmi rangja ebben az évben még jobban megerősödött, mikoris méltóságai sorát kiegészítették a Szatmár megye közös ispánja címmel.²⁷ A tisztség megosztott viselése jól látható Balk vajda 1382-ben írt oklevelében, amit Szatmár megye ispánjaként az uralkodónak címzett. Balk tudatta a királlyal, hogy betegsége miatt nincs abban az állapotban, hogy megoldja az oláhok és János nemes, Simon bán fia, között fennálló vitát, valamint azt is megírta, hogy az esettel nem tudott foglalkozni a másik ispán, Drág sem, aki a király érdekében egy másik ügyön dolgozott.²⁸

I. Lajos halála után sem csökkent Szasz fiainak a jelentősége, sőt ellenkezőleg, Balk és testvérei erős támaszt nyújtottak Lajos lányának, Máriának is. Bár meg kell jegyezni, hogy Mária 1384-ben figyelmeztette Balkot, Drágot és Jánost, hogy ne akadályozzák Nagybánya (Baia Mare) és Felsőbánya (Baia Spria) városok polgárait a környező erdők használatában,²⁹ de néhány hónappal később megerősítette apja 1365-ben kiadott donációját Cuhea birtoklását illetően.³⁰ Egy 1385-ben kelt okirat alapján még egy közvetlen katonai segítségről is értesü-

lünk, amit egyenesen Drág és testvérei biztosítottak be Mária uralkodásának első évében, mikoris megfékeztek a Halicsorosziban élő litvánok felkelését. 1385-ben Drág és János (Balk nevében is) – mindegyikük mint szatmári és sáramarosi ispánok – felkérték a király özvegyét, Erzsébetet, hogy ajándékozza nekik Béltelek, Hrip, Erdőd (Ardud) és Arduat Szatmár megyei birtokokat. Kérésüket a litvánok elleni katonai segítséggel indokolták. A levélben azt részletesen le is írták, így megtudhatjuk, hogy Drág a testvéreivel együtt sikeresen megvédte Halicsot a támadókkal szemben. A litvánokat legyőzték, Drág elfogta a parancsnokukat (kapitányukat), akit a királynő elé vezetett és még a zászlójukat is megszerezte. Eközben ő maga többször megsebesült.³¹ A következő évben, azaz 1386-ban, Erzsébet, a király özvegyének a donációját Mária királynő is megerősítette és ismét megemlékezett Drág katonai érdemeiről.³²

A királynő személyes rokonszenve Drág és testvérei iránt 1386-ban még egyszer megnyilvánult, amikor teljesítette Drág vitéz és Oláh János – aki akkoriban már a királynő udvarnok volt – kérését, miszerint a közös székhelyük évi vásárok megrendezésére kapott engedélyt Szent Bertalan apostol ünnepének napján (azaz augusztus 24-én), mégpedig ugyanazokkal a kiváltságokkal, amivel Buda királyi város is rendelkezett.³³

A két királynő halála és Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) trónra kerülése után Szasz fiainak a helyzete kezdett fokozatosan megingani. Több okmány teljes bizonyossággal arra mutat, hogy a király és a testvérek, Balk, Drág és János közötti konfliktus Zsigmond uralkodásának első éveiben kezdett kiéleződni. Erről tanúskodik egy 1387-ben lezajlott eset, amikor Zsigmond király elrendelte, hogy a váradi káptalan vegye birtokába Petew fia, János és István Szatmár megyei Mottinul Mare birtokát annak ellenére, hogy Balk, Drág és János ez ellen erősen protestált.³⁴ Valamikor 1388 előtt Zsigmond elvette Közép-Szolnok területén lévő Cheud várakat, amit a testvérek „*pro honore*” birtokoltak.³⁵ Hasonló sorsa lehetett Chioar váraknak is ugyanebben a megyében, amit még 1378-ban I. Lajos adományozott Balknak és Drágnak.³⁶ 1388-ban Zsigmond elrendelte, hogy vizsgálják felül azt a panaszlevelet, amit Simon bán fia, István magister írt Balk, Drág és János ellen, akik állítólag tizenhét jó lovat, nyolcszáz juhot és a helyi jobbágyok ingóságának egy részét elvitték Birsana nevezetű birtokáról.³⁷ A felsoroltak ellenére a király nem érintette a testvérek nagy mennyiségű méltóságát, és meghagyta ispán és vajda címüket, ami arról tanúskodik, hogy az uralkodó mégis számolt az esetleges támogatásukkal. Az oláhok erős katonai támaszt jelentettek a testvérek háta mögött, aminek az élen Szasz fiai álltak. Ez pedig kétségkívül fontos szerepet játszott Zsigmond tervei között. Másrészt a király cselekedeteinek a háttérben nem szabad megfélemlíteni a

feleségéről, Máriáról sem, aki valószínűleg még mindig oltalmazta Drágot és testvéreit. Erről a királynő későbbi donációi is tanúskodnak, melyekben Balkot és Drágot többször is megajándékozta.

Végül 1390 elején Drág és testvérei nyíltan a magyar király kegyeibe kerülnek, aminek a kísérő jele egy újabb társadalmi rang elnyerése – a Székelyek comesének nevezték ki őket. Ez év március végén az uralkodó újabb Szatmár megyei birtokokat ajándékozott a fivéreknél, de ezek Dragomer gyermektelen János nevű fiának halála után visszakerültek a korona birtokába.³⁸ A következő hónapban, vagyis áprilisban a király visszaadta Közép-Szolnok megyében található Chioar várbirtokukat és a nemzetséget új akvizícióval a hónap végén Mária királynő is megerősítette Huszt várbirtokának ajándékozásával.³⁹ A leleszi konvent csak néhány hónappal később (1390. június 23-án) iktatta be a testvéreket Chioar várának tulajdonába, és a relációjuk alapján itt már nem Oláh János szerepelt, hanem fia, László.⁴⁰ Ez arról árulkodik, hogy időközben János valószínűleg elhunyt. Ezt igazolja Zsigmond 1390 júniusában kiadott privilégiuma is, amiben részletesen leírta Chioar várának donációs eljárását, de az okmány felterjesztői már csak Drág és testvére, Balk voltak.⁴¹ A teljes átláthatóság kedvéért érdemes megjegyezni, hogy Zsigmond király 1392-ben megújította Chioar várának donációját.⁴²

Szasz fejedelem teljes genealógiai helyzetéről a leleszi konvent egy 1391-ben kiadott oklevele árulkodik, amiben arról tanúskodnak, hogy mikolai nemesek Balk és Drág fejedelmek – valamint Balk fiainak, Dömötörnek, Jánosnak, Sándornak és Lászlónak, Oláh János fiának⁴³ – zálogába helyezték vagyonukat. Az oklevélben nem csak Drág – vagyis a Drágffy nemzetség – utódai szerepelnek. Az a tény, hogy Szasz fejedelem utódai újra visszaszerezték már régebben meglévő befolyásukat a régióban és a királyi udvarban, megmutatkozott öntudatos és független viselkedésükben is, amiről az elkövetkező években több vita és bizonyos területek erőszakos akvizíciója is tanúskodik 1392 és 1399 között.

Így tudhatjuk meg például azt, hogy 1393-ban Balk és Drág tisztviselői, akik a család székhelyéről származtak, megtámadták István familliárist, Meggyesi Simon bán fiát, valamint felgyújtották a Szatmár megyében lévő Apáti birtokát is.⁴⁴ Ugyanebben az évben Drág és Balk a Máramaros megyében lévő Huszt várbirtokukhoz sajátuknak nyilvánították néhány ardovi nemes birtokát is. Az ügy utólagos kivizsgálása során kiderült, hogy már három évvel azelőtt (azaz 1390-ben) Huszt várának kasztellánjai, Bilkei Balics fiai, Lukács és György katonai akciót indítottak az ardovi nemesek ellen, miközben elpusztították Rakosin falut és magát Ardovot is feldúlták. Ezt azzal tetőzték, hogy a kereskedőknek megtiltották, hogy az ottani vámhelyet látogassák, valamint saját

utat és vámot vezettek be.⁴⁵ 1397-ben az ardovi nemesek kárára a máramarosi ispánok lefoglalták Viskov nagy kiterjedésű birtokát, valamint azok több Ugocsa megyei tulajdonát.⁴⁶ 1399-ben szintén a két testvér sikeres pert folytatott Perini Péter ellen Nyaláb várának birtoklása miatt.⁴⁷

Ebben az időszakban Szasz fejedelem leszármazottjai több jelentős királyi donációban részesültek, mégpedig 1394-ben Ardud (erdőd) uraságát kapták meg annak nagy kiterjedésű Szatmár megyei földjeivel együtt, valamint 1397-ben az Ugocsa megyei Terebes urai is ők lettek.⁴⁸ A korszakból származó nagy mennyiségű írásos emlékből ezzel egy időben azt is megtudhatjuk, hogy Drág vajda valamikor 1400 körül haldoklik. 1400. október 9-én ugyanis Nyaláb vára tulajdonjogának védelme érdekében a Perényiekkal szemben csak Drág meg nem nevezett felesége van feltüntetve. Sőt, Zsigmond király egy december 31-én keltezett mandátumában már Drág vajda özvegye szerepel, fiaival, Györggyel és Sándorral együtt, mikor felül kellett vizsgálniuk Miklós *magister*, Nyaláb kasztellánjának az esetét.⁴⁹

Szasz fejedelem fiai közül így már csak egy volt az élők sorában, mégpedig Balk, aki a nemzetség fő képviselője lett. Amikor 1401 közepén a lázadó magyar nemesség fellépett Zsigmond királlyal szemben, akit először internáltak – kezdetben Buda várában, majd a Baranya megyei Siklós várában (Garai Miklós uradalmában) –, Balk vajda nyíltan és aktívan részt vett a lázadásban. Saját bandériumot fegyverzett fel, amivel csatlakozott a felkelés katonai akcióihoz. 1401 októberében, amikor Zsigmond kiszabadult a kényszerfogságból, a felkelés résztvevőit kegyelemben részesítette és közvetlenül ez után semmilyen óvintézkedést sem vezetett be. Erre fény derül egy 1402. március 23-án írt okleveléből is, mikor megparancsolta a leleszi konventnek, hogy a saját levéltárukban keressék ki a Birsan birtokának tulajdonjogát igazoló levél másolatát. Ez ugyanis jogtalanul más nemesek kezébe került, mikor Balk vajda és fiai, Dömötör és Sándor nehéz időközön mentek keresztül.⁵⁰ A káptalan szinte rögtön választ adott a királynak. Az oklevelüket már 1402. április 24. kiállították, bár külön felhívták a figyelmet arra, hogy Balk ispán idő közben elhunyt.⁵¹ Ezután 1402 júniusában Balk fia Sándor a váradai káptalannal kiállította a leleszi konvent 1392-ben írt oklevelének hiteles másolatát, amiben Chioar várbirtok donációjáról van szó – ez összefüggött Balk utódai birtokainak megújításával.⁵²

1403 közepén a lázadók ismét aktivizálódtak és a Magyar Királyságba behívták Nápolyi Lászlót, akinek felajánlották a királyi koronát (1403. augusztus 5-én Zadarban koronázták meg).⁵³ Ekkor, mint már említettük, Balk nem volt az élők sorában, de a bandériuma László ellenkirály oldalára állt. A részletekről Zsigmond

egyik 1414-ben írt okleveléből értesülünk, melyben Balk hűtlen familiáriusait ajándékozta meg Máramaros megyében, mégpedig Sztanyiszlávot, Jánost, Györgyöt és Câmpulungi Bogdánt, akik hűek maradtak az uralkodóhoz.⁵⁴

Úgy tűnik, hogy Balk előmenetelével több családtagja nem értett egyet, közülük főleg Drág fia, akik a konfliktusban Zsigmond oldalára álltak. Jogosan feltételezhetjük, hogy Drág fiai voltak azok, akik igényt tartottak Birsan birtokára és Chioar uraságára – miután Zsigmond 1401-ben kegyelemben részesítette a felkelőket –, amit Balk fiainak meg kellett újítaniuk. A feltüntetett eseményeknek az volt a következménye, hogy az említett Drág utódainak az ága vette át a vezető szerepet Szasz fejedelem leszármazottjai közül, mégpedig az idősebb Balk gyermekei kárára. Azok éppen ellenkezőleg, a másik partra estek, ugyanis az uralkodó kegyvesztettjei lettek, bár ez Zsigmond részéről soha nem volt nyíltan nyilvánvaló. Drág fiainak hűsége fejében a király 1408-ban megerősítette a nemzetség székhelyének, Béltek tulajdonának jogát.⁵⁵ Ezzel függ össze az a tény is, hogy Balk halála után az oláh vajda címet már Drág fiai kapták meg, mégpedig Sándor és György. Ezzel a funkcióval már 1412-ben nyilván vannak tartva, amikor bélteki vajdának titulálják őket.⁵⁶ Balk utódjaival ellentétben a Drágffy nemzetség tagjai továbbra is megtartották magnátusi és főúri rangjukat.

Szasz fejedelem utódainak nemzetségekre osztása – főleg a Drágffy vonal – csak ezekkel a folyamatokkal zárult le véglegesen, ami nem csak a vagyoni szférában nyilvánult meg, hanem ennél sokkal jelentősebben, a nemzetségek társadalmi felállásában.

A következő korszakot illetően nagy mennyiségű írásos forrás áll a kutatók rendelkezésére, és a Drágffy nemzetség történetével a szakirodalom is részletesen foglalkozik. Továbbiakban már csak a genealógiai adatokat fogjuk figyelembe venni és a nagyszombati gyűjteményben szereplő információkra szentelünk több figyelmet, melyek lényeges adatokkal egészítik ki az eddigi ismereteinket.

Amint már említettem, Drág vajda után a nemzetség élére fiai, Sándor és György kerültek, akik örökölték apjuk társadalmi rangjait – ezeket továbbra is megőrizték és tovább vitték. Sándor viszont fiú utód nélkül halt meg valamikor 1433 előtt, így a nemzetség csak György egyetlen fia – Miklós – által folytatódott, aki Báthory Katalinnal kötött házasságából született – Katalin az erdélyi vajda és egy időben országbíró Báthory István leánya volt.⁵⁷ Ez a házasság is arra enged következtetni, hogy a Drágffy családnak Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt magas társadalmi méltóságai és ambíciói voltak. Nem volt ez másként a többi magyar király uralkodásának idejében sem, akik iránt a Drágffyak kimutatták

kétségkívüli hűségüket. A nemzetség rokoni kapcsolata a Báthoryakkal a család egész története során kimutatható. Ezt jelzi Mikulás lányának, Juliannának a házassága Báthory Andrással (aki a család ecsedi ágához tartozott), sőt azt mondhatjuk, hogy szinte az összes generációban sor került egy családok közötti házasságra.

A rendelkezésünkre álló oklevelek között több foglalkozik György fiával, Miklóssal – azaz Drág unokájával –, melyek szintén illusztrálják főnemesi társadalmi helyzetét – mégpedig Szasz leszármazottjai közül a legbefolyásosabbnak titulálják. Ebben a helyzetében védelme alá helyezte a nemzetség másik ágának – Balk utódainak – tulajdonába tartozó birtokokat.

Így már 1444-ben az uralkodó, Jagelló Ulászló (1440–1444) megengedte György fiának, aki Ardui Drag fia, hogy az ellensége támadásainak kivédésére Erdőd (Ardu) birtokán várat vagy erődítményt építsen – mégpedig hűséges szolgálata fejében, amit trónra kerülése alatt mutatott, miközben sok ellenszennvel kellett dacolni –, de ezt is csak fából készíttetheti el.⁵⁸ Csak három hónappal később halt meg az uralkodó a török elleni csatában Várna mellett.

V. László (1440/1453–1457) hasonló kiváltságot ítél meg Drágffy Miklósnak is, ezt kibővítette még családtagjával, Mihállyal, Sándor fiával, vagyis a kinyilvánított hűséges szolgálatuk fejében Szatmár megyei Erdőd birtokuk területén fából vagy kőből készült várat építhetnek, ezt tornyokkal, bástyákkal, árkokkal és más szükséges intézkedéssel is elláthatják azzal a feltétellel, hogy nem veszélyeztethetik vele a környéket.⁵⁹ Drágffy Miklós nem sokkal ezután megkapta Szatmár megyei ispáni címét is. 1468-ban már mint Szatmár megyei ispán, fiával, Bertalannal együtt – aki a királyi főpohámok tisztet viselte – Baia Mare (Nagybánya) bányavárossal egyezséget kötött a vám beszedését illetően Miklós és Mihály Sándor (azaz Sándor fia) Szatmár és Közép-Szolnok megyékben található birtokainak a területén. Ezt az egyezséget később I. Mátyás király (1458–1490) is megerősítette.⁶⁰ Ebből az iratból már tudomást szerzünk Miklós legidősebb fiáról, Bertalanról, mégpedig abból a korszakból, amikor politikai karriere még csak bimbózóban volt. Kétségkívül később épp Bertalan lett a nemzetség egyik legjelentősebb családtagja, amint ez később még kiderül. Figyelemre méltó az a megállapodás, amit 1470-ben Bertalan teljesen egyedül a kölcsönös örökbefogadásról a Budai káptalan előtt a Szomszédvárból származó Hertajch Jánossal kötött. Az egyezés szerint ha közülük bármelyik utód nélkül hal meg, akkor annak minden magyarországi és szlovéniai birtoka automatikusan a másik fél birtokába kerül.⁶¹

Drágffy Miklós ispán többi fiáról Báthory István országbíró 1477-ben írt leveléből tudunk. Ebben a Kolozsmonostori konvent tagjainak elrendeli, hogy tanú-

ként igazolják Drágffy Miklós és fiainak – Bertalannak, Györgynek és Péternek – beiktatását a Csaholci Máté fia, István után örökölt birtokok használatába.⁶² 1478-ban Miklós és fiai, Bertalan és Péter a leleszi konvent előtt kifizetett ötszázhuszonöt aranyat a nagymihályi származású Evden Andrásnak, annak feleségének, Annának, Cheleki Lőrinc lányának és Coșei-i Jacsik László unokájának. Ez az összeg nem volt más, mint a leánynegyed (*quarta puellaris*)⁶³ és a hozomány. András és felesége a pénzbeli kielégítés előtt a Drágffy család tulajdonát képező Ősömi várat és az ehhez tartozó Mișc birtokot kapta zálogba.⁶⁴

Drágffy Miklós 1480-ban már haldoklik, és a család élére legidősebb fia, Bertalan kerül. Ő már 1479-ben részt vett az erdélyi Szászváros (Orăștie) melletti törökök ellen vívott csatákban, ahol a Budai Krónika szerzője alapján, mint azt már említettük, kitüntetésben részesült.⁶⁵

Drágffy Bertalan fontos szerepéről a nemzetség – és egyben az egész régió – történetében az oroszfalvi Dobó Domokos özvegyének, Báthory Veronikának 1482-ben írt levele is árulkodik. Ebben Bertalanra és testvérére, Péterre ruhazza a Ősömi váruralalom területe rá eső birtokainak a használatát, mégpedig amiért őt és gyermekeit Bertalan Péterrel együtt megvédte.⁶⁶ Ősömi várához abban az időben hetvennégy falu és városka tartozott.

Drágffy Bertalan a tulajdonában lévő hatalmas birtokon szuverén uralkodóként járt el, ugyanis saját maga jólétének érdekében nem egyszer megszabta a Magyar Királyság érvényes törvényeit, sőt egy időben még a királlyal szemben sem mutatott tisztességet. 1486-ban I. Mátyás kegyelemben részesítette, és ezzel az eseménnyel kapcsolatban azt is megtudhatjuk, hogy Bertalan és annak Bihar megyében található Ősöim várának tisztviselői, kasztellánjai és szolgálói a környéken élő lakosságot gyakorta megtámadták, sőt kínozták is – levágták végtagjaikat vagy kiszúrták a szemeiket. Bertalannak ezért el kellett volna veszítenie a várbirtok tulajdonjogát, sőt a fejét kellett volna venni. Az uralkodó kegyelemben részesítette, miután megesküdött rá, hogy felhagy az ilyen és hasonló cselekedetekkel, még Ősömi várat is visszakapta. Ennek érdekében a király megtiltotta, hogy az országos tisztességet viselők – itt külön kiemelte a nádort, vagyis Szapolyai Imre szepességi ispánt, Báthory István országbíró és erdélyi fejedelmet, valamint a Magyar Királyság helytartóját Drág Tamást – elítéljék Bertalant az általa elkövetett bűncselekmények miatt.⁶⁷

Másrészt Bertalan azok közé a lelkes mecénások közé tartozott, akik támogatták a tudományokat és a művészeteket is,⁶⁸ ami abból is látható, hogy az ő védőszárnyai alatt született a Budai Krónika.

Miután Bertalannak sikerült újra a király kegyei közé férkőznie, a politikai pályafutásának legsikeresebb és egyben utolsó fázisa felé vezető út nyílt meg előtte. Első

lépésként 1491-ben a királyi főkamrás rangot szerezte meg, később Közép-Szolnok és Kraszna megyék ispánja lett. 1492-ben már ezeknek a címeknek a birtokában vásárolta meg Pățaluș-i László fiának, Pachali Andrásnak Bajon nevezetű birtokát, mégpedig több, mint hatszáz aranyért.⁶⁹ Ugyanebben az évben az elhunyt Mátyás király fia, Corvin János szlavóniai, lipói és árvai herceg elrendelte, hogy a Bereg megyében található Vári városka lakói és alattvalói minden évben fizessenek tizedet Bélteki Drágfi Bertalannak és Jakcs Ferencnek a Dobroszelje és Muzsijevo falukban található szőlők után.⁷⁰

Drágffy Bertalan politikai pályafutásának csúcsát 1493-ban érte el, amikor elnyerte az erdélyi vajda címet. Ezt a funkcióját élete végéig megőrizte, mikoris 1501-ben meghalt. A Drágffy család megmaradt levéltárának részét képezi két oklevél, melyekben Bertalan mint erdélyi vajda szerepel. 1497-ben Carei László özvegye és Domănești András leánya, nemes Ilona eladta Porcsalma, Sălăjeni és Dălya falvak őrá eső részét, valamint özvegyi jussát és Szatmár megyében található apja utáni leánynegyedét Bertalannak.⁷¹

A másik megőrződött okirat Bertalan saját kézzel írt végrendelete, amit 1500. október 24-én írt össze a Bihar megyei Mișca faluban. Ezen az okmányon még a pecsétygyűrű nyoma is megtalálható a családi címerrel és B·D·W·T· (*Bartholomeus Dragffy wayvoda Transylvanus*) iniciálékkal.⁷²

Ami a Bertalannal kapcsolatos genealógiai adatokat illeti, azt mondhatjuk el róla, hogy kétszer is megnősült; első feleségének a nevét az eddig átkutatott írásos források alapján nem tudtuk kideríteni. Ebből a házasságból három fia született – Imre, György és János –, de a felnőtt kort csak az utóbbi két fiú érte meg. Bertalan második házassága Héderváry Dorottyával gyermektelen volt. Bár György (1494 és 1508 között írásos források számolnak be róla) feleségül vette Guti származású Ország Barbara, sőt ebből a házasságból született egy Zsigmond nevezetű fia is – aki sajnos ifjú korában életét veszítette –, a Drágffy családnak ez az ága már a 16. század első évtizedeiben kihalt. A nemzetség így csak Bertalan harmadik fiával, Jánossal folytatódik.⁷³

Itt meg kell említeni, hogy a testvérekkel – Györggyel és Jánossal – hozható kapcsolatba az egész nemzetség egyik legfontosabb társadalmi eseménye, mikoris örökletes királyi bárói címet szereztek, amivel nemzetségi címer is járt. Ezt az eseményt ünnepélyes királyi privilégiummal is megpecsételték, amit II. Jagelló Ulászló (1490–1516) 1507. március 28-án bocsátott ki. Ezt az uralkodó nem csak hűségükkel indokolta, hanem arról is megemlékezett, hogy 1490-ben személyesen segítették őt a magyar trón megszerzésében is.⁷⁴ Az oklevél a nekik ajándékozott címer miniatűrjével (amit a Drágffy család már a 14. századtól használt) a festőművészet gyöngy-

szemének a bizonyítéka. Bár a gótikus miniatűrök rendhagyó jegyeit tartalmazza, de már megtalálhatóak rajta a reneszánsz nyomai is. Ez a kései gótikában használt pajzs alakú címer, benne nyilvessző, amit középen rózsakoszorú fon össze. A pajzsot a külső részen két sárkány veszi körül, melyek farkai a pajzs felett össze vannak fonódva a fejük alatt (nyitott szájukból tüzet okádnak). A sárkányok fölött (ahol összefonódnak a farkaik) drágakövekkel kirakott, fekete szárnyakkal ellátott rácsos sisak található. A címer takarói kék és arany színűek.⁷⁵ Egyértelmű, hogy az egész kompozíció művészi hangsúlya a pajzs figuráira helyeződött – vagyis a Drágffy család történelmi jelére.

Ami Drágffy Jánost illeti, személyével kapcsolatban a forrásokon kívül még a családi levéltárban is megőrződött néhány adat. 1518-ban II. Lajos király (1516–1526) megerősítette a Perényi Imre, Aba megyei ispán és magyar nádor, valamint Bélteki Drágffy János közötti vagyoni megegyezést. Ez alapján János fiaival, Gáspárral, Baltazárral és lányaival, Annával és Magdolnával együtt Perényi Imre nádornak ajándékozta a Heves megyei Feldebrő várbirtokát. Ezt több tényezővel indokolta: külön kihangsúlyozta, hogy Perényi Imre kisfiú korától kezdve ügyelt neveltetésére és gondoskodott róla, segítő kezét nyújtott, valamint hálából azért a nyolcezer aranyért, amit a nehéz idők során bocsátott rendelkezésére. Abban az esetben, ha Imre fiai utód nélkül halnának meg, az ajándékozott birtok visszakerülne Drágffy János utódainak tulajdonába.⁷⁶ Az oklevél nagyon fontos forrás abból a szempontból, hogy felsorolják benne Drágffy János mindegyik fiának és lányának a nevét. Ismeretlen okokból ebben a családfában csak András neve nem szerepel, akit a forrásokból 1519 és 1524 között ismerünk.⁷⁷ A következő okmány 1521-ben ismét megemlíti Drágffy János nevét, amikor a király az ő személyes kérésére – itt már mint királyi főtárnokmester szerepel – hétfői napokon szabad heti vásár megrendezésére ad kiváltságot a Szatmár megyei Arduzat birtokának.⁷⁸ A családi levéltár utolsó Jánossal kapcsolatos információja Várdy Ferenc erdélyi püspök nyugtájával hozható összefüggésbe, amivel azt igazolta, hogy János személyesen fizette ki a Ciglean, Szamosbecs, Pățalușu és Cehei birtokok 1518., 1520., 1521. és 1522. évi tizedeit.⁷⁹ János mint országbíró vett részt a végzetes mohácsi csatában 1526. augusztus 29-én, ahol ő is elesett. Az ezzel kapcsolatos tanúvallomás csak 1527-ben született, mikor Brodaries István váci püspök, aki szintén részt vett a csatában, részletesen felsorolta azokat a jelentős magyar bárókat, akik a csatamezőn veszttek.⁸⁰

János feltüntetett három fia közül csak Gáspárral folytatódik a Drágffy család, ugyanis sem Baltazár, sem András nem hagytak hátra örökösöket. Sajnos Drágffy Gáspár személyével kapcsolatban sincs sok információ, bár kora fontos személyiségei közé tartozott. Okle-

velekben szerepel a neve 1518 és 1544 között, akkor is csak közvetve. Csak az biztos, hogy valamikor 1545 előtt halt meg.⁸¹ Viszont Gáspár nevéhez fűződik a reformáció gondolatainak behatolása és meghonosítása a Magyar Királyság területén. Állítólag Gáspár már 1530-ban ismerte az új vallást, tanítói egyenesen a kálvinista reformátorok, Dévay Mátyás, Batizy András, Szilvási Mihály voltak. Így Drágffy Gáspár azok közé a magyar nemesek közé tartozott, akik elsőként vették védőszárnyaik alá az új tanításokat és aktívan segítettek annak elterjedését Erdélyben és a Magyar Királyság területén. Ő a király és az egyházi vezetők haragjától sem félt. 1542-ben Sárospatakon összegyűlt a főnemesek egy csoportja, akik a reformáció oldalára álltak – köztük volt Perényi Péter, Bebek Ferenc, Drágffy Gáspár és Drugeth Gábor, Imre és Antal.⁸² A Drágffy család későbbi történetével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Drugeth Antal neve már most szerepel a csoportban, ugyanis Gáspár halála után Antal feleségül vette az özvegyét, erről még részletesebben is szó esik majd.

Több információt tudunk alátámasztani Gáspár két fiával, Györggyel és Jánossal kapcsolatban. I. Ferdinánd (1526–1564) 1545-ben nekik ajándékozta Pățalușu és Cehei falvak birtokait, amiket az ottani nemesektől kobozott el azok erőszakoskodásai miatt. Az uralkodó ezzel az ajándékkal a testvérek apjának hű szolgálatait köszönte meg.⁸³ A király 1545. november 25-én megerősítette Gáspár fiainak azokat a birtokait, amelyeket előtte Gáspár kapott Közép-Szolnok és Kraszna megyékben.⁸⁴ Mindkét testvér, akik Gáspár Báthory Annával (a család somlyói ágából) kötött házasságából származtak, ebben az időben még kiskorú volt, sőt János a következő oklevelekben már nem is szerepel (mint élő személy), vagyis valószínű, hogy valamikor 1546 első felében meghalt.

Báthory Anna nem sokkal férje – Drágffy Gáspár – halála után ismét férjhez ment, Drugeth Antalhoz, aki így a kiskorú György gyámja lett. Ebből az okból I. Ferdinánd 1546 október 2-án az ő felügyelete alá helyezte a fent említett birtokokat – és ezen felül az örökölt vagyont is – mindaddig, míg György el nem éri a felnőtt kort. Tehát Drágffy Györgynek nagykorúsága kezdetével kellett átvennie a birtokok utáni felelősséget és az ispáni címmel járó tisztséget is.⁸⁵ Drugeth Antal valóban élt a Drágffy-birtokok igazgatásának jogával. Kétségtől az ő személyét kell látunk I. Ferdinánd 1547-es konfirmációjában, amiben az uralkodó megerősítette Drágffy György hatalmát a Szatmár megyei Darócz városkában és az ahhoz tartozó számtalan faluban. Ennél az eseménynél megjegyezték azt is, hogy a birtokot még György apja, Gáspár vásárolta.⁸⁶ A Királyi Könyvek ezekkel az évekkel kapcsolatos feljegyzéseiből kiderül, hogy Drugeth Antal felesége zálogába helyezte a Zemplén megyei Brekó várát és birtokát, mindezt ötezer arany fejében, amit Anna első

férje halála után kapott hozományként.⁸⁷ Végül a Drágffy család szinte utolsó vagyonszerző donációja I. Ferdinánd oklevele volt 1550-ben, amiben Györgynek adományozta Doba Mică-i származású Bang János Közép-Szolnok és Kraszna megyékben található birtokait. Mint azt külön kihangsúlyozták az okiratban, a király azt Bang Jánostól elkobozta, ugyanis az részt vett az Ilosvai Lőrinc ellen elkövetett gyilkosságban.⁸⁸

György anyja, Báthory Anna viszont nem sokkal ez után ismét megözvegyült, majd hozzáment Báthory Györgyhöz (+ 1570), aki a rokon ecsedi ághoz tartozott.⁸⁹ Meg kell említeni, hogy éppen ebből a házasságból született a szomorúan elhíresült Báthory Erzsébet,⁹⁰ aki végül is a Drágffy család genealógiai rendszerében mint a család utolsó tagjának, Györgynek a mostohoatestvére szerepel.

I. Ferdinánd 1551 augusztus 13-án Anna második férjéhez hasonlóan Anna új férje – Báthory György, aki az ifjú Drágffy György gyámja lett – felügyelete alá helyezte a Közép-Szolnok és Kraszna megyei ispáni címet, mivel György még mindig kiskorúnak számított, vagyis nem volt jogosult a tisztségek betöltésére.⁹¹ Végül 1553. április 7-én I. Ferdinánd Báthory Györgyre ruházta a Drágffy család minden vagyonát, amit az ifjú nagykorúságának betöltésével vehetett csak át.⁹² Ezt viszont már nem élte meg, ugyanis 1555 során meghalt, és vele együtt a Drágffy család is végleg kihalt. Már 1555. december 11-én I. Ferdinánd visszaadta Csáki Miklósnak azokat a területeket, melyeket egykor birtokolt, de Sztatilio János erdélyi püspök zálogába helyezte. Ő viszont ezeket eladta Drágffy Gáspárnak, ami az egész folyamatot még 1545 elé helyezi. Mint azt I. Ferdinánd restitúciós oklevelében kihangsúlyozza, Csáki Miklósnak a birtokai visszakövetelésére csak Gáspár fiának halála után volt joga, aki utód nélkül halt meg.⁹³

A Drágffy család többi birtoka is az ág kihalása után királyi adományozásokkal több magyar nemes kezébe került, mint például 1556-ban, mikor is az uralkodó a Közép-Szolnok megyei Kathalinfalva birtokát Orgonaz Frank földesúrnak ajándékozta.⁹⁴ 1557-ben a király Szatmárnémeti és más birtokokat Bereg, Máramaros és Ugocsa megyékben Székely Antal nemesnek adta.⁹⁵ Végül maga Bélték, a Drágffy család székhelye 1582-ban négyezer arany fejében a király parancsára Lokácsi Chawragh Bálint kapitány tulajdonába került, akit Prépostváriának (*Preposthuary*) neveztek. Ferdinánd oklevele alapján tudjuk, hogy a család székhelyének a vára, Erdőd, már romokban hevert, ezért Bélték birtokait Szatmárnémeti ispánsági várának hatásköréhez csatolták.⁹⁶

A Drágffy család birtokainak a legnagyobb része továbbra is Báthory György tulajdonát képezte, mégpedig a király egyet nem értése ellenére is, ugyanis György sikeresen kihasználta a királyságban uralkodó instabil po-

litikai helyzetet és lényegében véve a kettős királyságot. A királyi udvarban ezért Báthory a „lázadó és a király kegyvesztettje“ címet viselte. Így tudjuk meg azt is, hogy 1562-ben az uralkodó Messer Andrásnak adományozta Sárköz birtokát Szatmár megyében, ami eredetileg szintén a Drágffy család vagyonát képezte, és a király szerint ezt Báthory György jogtalanul elfoglalta. Messer András kénytelen volt az ajándékba kapott birtokról katonai erővel kiűzni Báthoryt.⁹⁷

Coșei Jakcs Miklósnak is hasonló gondokkal kellett megküzdenie, mikor a király a törökök elleni harcokban tanúsított érdemeiért Cehei uraságát ajándékozta neki – ez szintén Drágffy-tulajdonban állt.⁹⁸ Bár Báthory György 1570-ben bekövetkezett halála után megkönynyebbült a királyi udvar dolga, de még így is több terület György fiainak a kezén maradt.

A feltüntetett adatok részletesen tanúsítják, hogy a család birtokain kívül még a Drágffyak levéltárát is sikerült megkaparintania Báthory Györgynek, hasonlóan, mint a már említett Budai Krónikát.

Végül csak egy kérdés maradt megválaszolatlanul, mégpedig az, hogy a család levéltára hogyan került a Beckói Mednyánszkyak tulajdonába. A választ ebben az esetben is abban a tényben kell keresni, hogy a magyar nemesek között szoros családi kapcsolatok voltak. Ha részletesebben megfigyeljük a Báthoryak ecsedi ágát, a Nádasdy és a Mednyánszky családfát, a következőt láthatjuk: Báthory Györgynek Erzsébeten kívül több lánya is volt – Zsófia, Klára – és egyetlen fia, István, aki 1605-

ben fiú utód nélkül halt meg, amivel kihalt a Báthory család ecsedi ága. György utódai közül a fiút csak Erzsébet élte túl, aki 1614-ben halt meg kényszerfogságban Csejte várában, ahová Thurzó György nádor parancsára zárták be.⁹⁹ Valószínűleg éppen Erzsébet személye a kulcsfontosságú a Drágffy család levéltárával kapcsolatban (bár ez már eléggé csonka állapotban volt). Ismét a genealógia nyújt kielégítő választ kérdésünkre. Erzsébet férje 1575-től a nagy tiszteletnek örvendő Sárvári Nádasdy Ferenc volt, aki feleségétől megszerezte a Báthory család hatalmas vagyonát. Így került a Drágffy levéltár Erzsébet házasságával a Nádasdyak birtokába. Maga Nádasdy Ferenc is nagy kiterjedésű birtokokat örökölt szüleitől, Tamástól és Kanizsai Orsolyától a mai Szlovákia területén – Csejte várbirtokát és a beckói birtok nagy részét is. Ferenc 1604-ben halt meg, és Erzsébettől öt gyermeket hagyott hátra – Annát, Orsolyát, Katalint, Andrást és Pált. A felnőtt kort csak Anna, Katalin és Pál élte meg, akivel folytatódott a Nádasdy család története. Pál halála után a család vagyonát és levéltárát fia, Nádasdy György örökölte, akit viszont 1671-ben kivégeztek és elvették minden vagyonát – ugyanis részt vett a Wesselényi-féle király elleni összeesküvésben.¹⁰⁰ Így a Drágffy család minden vagyonát és levéltárát, Beckó és Csejte birtokaival együtt elkobozták, amit később a Trenésen megyei Mednyánszky család kapott meg.¹⁰¹

Vladimir Rábik
(Vida Beáta fordítása)

JEGYZETEK

¹ Spolok Sv. Vojtecha v Trnave, Literárny archiv, fond Listiny, Fasc. 150, nr. 1–11; fasc. 151, nr. 1–10; fasc. 152, nr. 1–12; fasc. 153, nr. 1–12; fasc. 154, nr. 1–13, 14–1, 6; fasc. 155, nr. 3. Az oklevelek megtalálhatóak Budapesten a Magyar Országos Levéltár Fényképgyűjteményében is, DF 285655–285673, 285718.

² *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* IV. Bp., 1998 (a továbbiakban: Györffy i. m.) 19.

³ Hasonlítsd össze: *Wagner, C.: Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae jam intercederent. Decades III.* Posonii, Pestini et Lipsiae MDCCCII, 24–32. (III. Historia Dragfi de Beltek); *Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal.* III. Bp., 1857–1869, 378–381.; XII, 380.; XIII, 206. *Siebmacher, J. – Csergheő Géza: Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans Kronc.* Nürnberg, 1885–1892. *Siebmacher's Wappenbuch von Ungarn*, 143.; *Siebmacher's Wappenbuch von Siebenburgen*, 104.; *Bajnicić, I.: Siebmacher's Wappenbuch der Adel von Kroaticen und Slavonien.* Nürnberg, 1899, 39.; *Lendvai M.: Temes vármegye nemes családjai.* I. Bp., 1896, 46.; *Szerencs J.: A főrendiház évkönyve.* Bp., 1907, 624.; *Kempelen B.: Magyar nemes családok.* III. Bp., 1911–1932 (CD-ROM); *Wyrostek, L.: Ród Dragów–Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej. Rocznik Polskiego towarzystwa heraldycznego.* Tom XI – R. 1931/2. Kraków, 1932, főleg 1–25. (a továbbiakban: Wyrostek i. m.); *Bottló Béla: In: Turul 1934/1–2, s. 37–38.; Engel Pál: Középkori magyar genealógia.* Magyar

középkori adattár. Bp. Arcanum digitéka 1998 (CD-ROM). Drágffy of Bélték family. In: www.genealogy.euweb.cz/hung.dragfi.html (11. 11. 2006). A nagyszombati oklevélgyűjteményen kívül a Drágffy családdal kapcsolatban oklevéles információkat tartalmaz (főleg azok történeténc kezdeteiről): *Mihályi J. (ed.): Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból.* Máramarossziget, 1900. Doc. VAL., XXV. 179–180, 200–201 et passim (a továbbiakban: Mihályi i. m.).

⁴ Hasonlítsd össze: *Domanovszky A. (ed.): Chronici Hungarici compositio sacculi XIV. Praefatio.* In: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery.* Budapestini, MCMXXXVII, 230.; Sopko, J., aki a Dubnici krónika legújabb szlovák fordítását publikálta, a következőt állítja: „sőt ... a legvalószínűbb az, hogy a krónika megírására az ismeretlen szerző egyenesen Drágffy Bertalantól kapott felkérést“ (1493-tól volt erdélyi vajda). Hasonlítsd össze: *Sopko, J. (ed.): Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická.* Budmerice, 2004, 10–11. (a továbbiakban: Sopko i. m.)

⁵ Sopko i. m.: 165–166.

⁶ Mihályi i. m.: 11. 5. sz.; Wyrostek i. m.: 6–7.; Györffy i. m.: IV., 118, 125.

⁷ Mihályi i. m.: 27.; Wyrostek i. m.: 6.; Györffy i. m.: IV., 123.

⁸ Hasonlítsd össze: Doc. VAL., I–XXXV. Legújabbban: *Kristó Gyula: Nem magyar népek a középkori Magyarországon.* Bp., 2003, 191–218.

⁹ Györfly i. m.: 119.
¹⁰ Udvari méltóság, amely feltehetőleg az udvari hírnökök és eszökök ispánjának (*magister praeconomum*) tisztségéből alakult ki. Az 1260-as években ezt a funkciót is átszervezték, ekkor jelent meg az oklevelekben az első ajtonállómester, bárói rangú tisztségnek azonban csak az 1340-es évektől számított. 1382-től összeolvadt az udvarmesteri tisztséggel, így a középkor végére a legtekintélyesebb udvari méltóság lett. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)* (a továbbiakban csak KTML). Kristó Gyula (Ed.). Bp., 1994. 32. Tringli István szócikke.

¹¹ Györfly i. m.: 125.

¹² Doc. VAL., 115–116. Az esemény datálásához hasonlítsd össze: Györfly i. m.: 125.

¹³ Doc. VAL., 99–103.; Wyrostek i. m.: 7.; Györfly i. m.: 125.

¹⁴ Mihályi i. m.: 27. 14. sz.; Wyrostek i. m.: 8.

¹⁵ Györfly i. m.: 120.

¹⁶ Sopko i. m.: 125 és 139.; Györfly i. m.: 120.

¹⁷ *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. Bp., 1996, 111, 152, 122, 189.*

¹⁸ *Mályusz Elemér: A középkori Magyarország település- és nemzetiiség-politikája. Bp., 2002, 190–191.*

¹⁹ Wyrostek i. m.: 12. Györfly i. m.: 119–120.

²⁰ Hasonlóan: *Wagner, C.: Collectanea, III., 24.* Wagner adatait több családfakutató is átvette. Ezt az elméletet megpróbálták többen történelmileg hűvé formálni: Mihályi i. m.: 13. és az oláh dokumentumok (Doc. VAL., 179.). Az utóbb említett kiadványban ez alapján részletesen kidolgozták a Drágffy nemzetség családfáját is a 14. század végéig. Mindkét publikáció egyértelműen azt veszi számba, hogy a feltüntetett Dragos (elméletileg) megegyezik a valós történelmi személyllyel, Dragussal, akinék I. Károly király 1336-ban Bedevlea (Bedőháza) birtokát ajándékozta. Hasonlítsd össze: Doc. VAL., 77–78. 47. sz. A téma kutatói közül ezt az elméletet elutasítja: Wyrostek i. m.: 12–13. és legújabbban Györfly i. m.: 118., 122. is. Meg kell jegyezni, hogy a két szerző ezzel az eseménnyel kapcsolatos kronológiája viszont nem egyezik meg, főleg ami Bogdán Moldáviába való visszavonulását illeti, amit Wyrostek tíz évvel korábbra datált.

²¹ *Johannes de Thwroc: Chronica Hungarorum, cap. XLIX.* In: J. G. Schwandtner (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini. Tyrnaviae: Typis Collegii academici Societatis Jesu, MDCCLXV, 317.; Sopko, J. (ed.): Kronika uhorských kráľov, 156–157.; Sopko, J. (ed.): Kroniky stredovekého Slovenska. Stredovkék Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov. Budmerice, 1995, 97.*

²² Doc. VAL., 178–181. 141. sz.; Wyrostek i. m.: 11–12.; Györfly i. m.: 123–124.

²³ Hasonlítsd össze a nagyszombati oklevélgyűjtemény 29.* és 30. számát: „quandam possessionem Bech vocatam cum aliis villis ad ipsam pertinentibus in comitatu Zathmariensi existentibus fidelibus nostris dilectis Balk vayuode Olachorum, comiti Maromoriensi, militi, item Drag et Johanni, fratribus eiusdem aule nostre iuventibus, mediantibus aliis litteris nostris exinde confectis, perpetuo contuleramus”.

²⁴ Doc. VAL., 215. 169. sz.; 234. 191. sz.

²⁵ Hasonlítsd össze: 31* és 32: „nos omnes possessiones et iura quoque || possessionaria condam Nicolai filii Chak de Darah comitatus Zathmariensis ubique habita, qui per suos proprios fratres fuit interemptus et ex hoc fidelibus nostris et dilectis Balk vayuode Olachorum comiti Maromoriensi militi, item Draag et Johanni fratribus eiusdem, mediantibus aliis litteris nostris exinde confectis, perpetuo contulerimus”.

²⁶ Doc. VAL., 279. 244. sz.; 280–282. 246. sz.: „magistris Dragh comiti Maromoriensi et Johanni Wolachii, filiis condam Zay wayuode”.

²⁷ Doc. VAL., 282–283. 247. sz.

²⁸ Doc. VAL., 298–299. 267. sz.: „Balk wayuoda comes Zathmariensis ... Drag etiam frater meus in servitiis vestris occupatus”.

²⁹ Doc. VAL., 316–317. 286. sz.

³⁰ Doc. VAL., 318–319. 289. sz.

³¹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 35. sz.: „quod magistri Draag et Johannes, filii quondam Zay vayuode, comites Zathmariensis et Maromoriensis comitatum, in suis et Balk, fratris ipsorum uterini, similiter comitis dictorum comitatum, personis, ... propositis eorum fidelitatibus ... presertim dictus Draag cum ceteris suis fratribus in tuicione et defensione regni nostri Russeye, quod per insultus Lithuanorum, fidei orthodoxe inimicorum et nostre maiestatis emulorum specialium creberimos, anno, serenissime principis domine Marie, regine dictorum regnorum nate nostre carissime, coronacionis ostendens, regio sacro dyademato tam laudabiliter tamque feliciter studuit complacere et habitis mutuis congressibus, Deo sibi suffragante, vexillum eorumdem Lithuanorum cum quodam eorum capitaneo nostre spontenus apportare et presentare curavit maiestati ...”.

³² A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 36. sz.

³³ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 37. sz.: „ad supplicacionis instantiam fidelium nostrorum magistrorum Draag militis et Johannis Olachi, fratris eiusdem, aule nostre iuvenis, comitum Maromoriensis et Zathmariensis comitatum”.

³⁴ Doc. VAL., 331–332. 305. sz.

³⁵ Doc. VAL., 336–338. 313. sz.

³⁶ MOL DL 72 092.; Doc. VAL., 279–280. 245. sz.

³⁷ Doc. VAL., 338–339. 314. sz.

³⁸ Doc. VAL., 375. 336. sz.; 377–378. 337. sz.

³⁹ Doc. VAL., 378. 338. sz.; 379. 341. sz.; 380–381. 345. sz.

⁴⁰ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 41. és 42. sz., valamint Doc. VAL., 387–389. 351. sz. Hasonlóan: *Engel Pál: Középkori magyar genealógia, (CD-ROM).*

⁴¹ Doc. VAL., 392–394. 355. sz.

⁴² A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 43 és 44a,b sz.

⁴³ Doc. VAL., 408–409. 366. sz.

⁴⁴ Doc. VAL., 441–442. 396. sz.

⁴⁵ Doc. VAL., 459. 405. sz.; 463–464. 408. sz.

⁴⁶ Doc. VAL., 495–496. 444. sz.

⁴⁷ Doc. VAL., 520–521. 468. sz.

⁴⁸ Doc. VAL., 473–475. 416. sz.; 478–479. 420. sz.; 492–493. 439. sz.

⁴⁹ Doc. VAL., 527. 476. sz.; 528–529. 479. sz.

⁵⁰ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 53. sz.: „Dicitur nobis in personis domini Balk, comitis Maromoriensis, ac Demetrii et Sandrini, filiorum suorum...”.

⁵¹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 54. sz.: „quia ex premissis memoratos Demetrium et Sandrinum, filios domini Balk, medio tempore eodem domino ab hac luce sublato, iuridice tangere agnoscimus...”.

⁵² A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 55. sz.: „quod magister Sander, filius magnifici viri Balk, vayuode Marmarosyensis, nostri in prescencia personaliter constitutus”.

⁵³ Az egész szituációval hasonlítsd össze: *Bartl, J.: Luxemburský Žigmund. Budmerice, 1996, 39–43. Dvořáková, D.: Rytier a jeho král. Štíbor zo Stoboríc a Žigmund Luxemburský. Budmerice, 2003, 78–84.*

⁵⁴ Mihályi i. m.: 73. sz.; Wyrostek i. m.: 18–19.

⁵⁵ Wyrostek i. m.: 19.

⁵⁶ MOL DF 220 584; ZsO III., 3005. sz.

⁵⁷ Hasonlítsd össze: *Engel Pál: Középkori magyar genealógia. (CD-ROM).* A továbbiakban is Engel genealógiai táblázatából fogunk kiindulni, amit kiegészítünk néhány újabb információval.

⁵⁸ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 79. sz.: „... fidelis nostri dilecti egegii Nicolai, filii Georgii, filii Draag de Erdewd ...”.

⁵⁹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 98. sz.: „... nos consideratis fidelibus serviciis et gratuitis meritis fidelium nostrorum

egregiorum Nicolai, filii Drag ac Michaelis filii Sandrini de Belthewk, quibus iidem studuerunt complacere maiestati ...”.

⁶⁰ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 107. sz.: „... fideles nostri egregii Nicolaus Dragfy de Belthek, comes comitatus Zathmariensis, ac Bartholomeus, filius eiusdem, magister pincernarum nostrorum ...”.

⁶¹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 109. sz.: „... egregii Bartholomeus, filius Nicolai Dragfy de Belthewk ab una ac Johannes Hertaych de Zomzedwar ...”.

⁶² A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 110., 111. sz.: „... Dicitur nobis in personis magnifici Nicolai Dragfy de Belthewk et Bartholomei, Georgii et Petri filiorum eiusdem...”.

⁶³ A leányok része az apai örökségben. Kezdetben a leányok nem örököltek. Az Aranybulla rögzítette azok jogát apjuk birtokának negyedére. A 14. századtól általános elv szerint az ősi és szerzett vagyont terhelte, míg a vásárolt vagyomból a leányok a fiúkkal egyenlően örököltek. Korán kialakult a leánynegyed ingóságokkal való kiegyenlítésének gyakorlata. Csak az apa halála után volt követelhető. Az összes lányt együttesen illette meg, tekintet nélkül számukra. KTML Zsoldos Attila szócikke.

⁶⁴ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 112., 113. sz.: „... magnificorum Nicolai Dragfy de Belthewk ac Bartholomei et Petri, filiorum eiusdem ...”.

⁶⁵ Sopko i. m.: 165–166.

⁶⁶ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 114. sz.: „... magnificis dominis, videlicet Bartholomeo ac Petro Dragfy ac filiis eorumdem pro suis benefactis ac fraternitatibus, quas fraternitates et bona facta deinceps ad nos et ad filios nostros semper habeant...”.

⁶⁷ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 115. sz.: „... merita fidelis nostri magnifici Bartholomei Draagfy de Belthewk...”.

⁶⁸ *Magyar Életrajzi Lexikon*. I. Bp., 1967, 397.

⁶⁹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 118. sz.: „... magnifico domino Bartholomeo Dragffy de Belthewk, cubicularium regalium magistro ac comitatum Zolnok medioeris et de Karasna comiti, eiusque filiis et heredibus ac posteritatibus universis...”.

⁷⁰ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 119. sz.: „... populi et iobagiones nostri in oppido Wary commorantes, universa vana ipsorum de territoris possessionum magnifici Bartholomei Dragffy de Belthewk ac egregii Francisci Jakehy, aliorumque ipsorum condicionalium...”.

⁷¹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 120. sz.: „... magnifico domino Bartholomeo Dragffy de Belthewk wayuode Transsilvano, ipsiusque heredibus et posteritatibus universis...”.

⁷² A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 126. sz.: „... Nos Bartholomeus Dragffy de Belthewk sponte et mente per omnia sanus condidimus hoc testamentum infra scriptum...”.

⁷³ Hasonlítsd össze: *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. (CD-ROM).

⁷⁴ MOL DL 108 128: „Wladislaus ... rex Hungarie ... vobis fidelibus nostris magnificis Georgio et Johanni Dragffy de Belthewk ... nos attendentes et grata meditacione pensantes fidelia obsequia vestrorum merita et servicia, quibus a primo usque regni nostri Hungarie exordio in variis nostris et regni nostri negociis ... studuistis complacere ... vos ... ornandos et clarioribus titulis strenuiteque insigniori ... illustrandos singularem curam cogamur ... Decrevimus itaque et constitimus vos ordini numeroque baronum adiacere et annexare, quo ad cetera virtutum et probitatis officia prosequenda apciores et promptiores reddamini. Animo igitur deliberato ... vos, vestros heredes et posteritatis universos de regia nostre potestatis plenitudine et gracia nostra speciali in barones nominamus, eliquimus et creamus, cetuique baronum ascribimus et annumeramus et in evidenciis signum hoc nostre erga vos graciae et benivolencie vobis, dictisque vestris heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia...”.

⁷⁵ A miniatúrát publikálja: *Kollega Tarsoly István – Nyulásziné Straub Éva*: A Magyar Országos Levéltár címereslevelvei. Bp., MOL 2000 (elektronikus formában elérhető: www.arcanum.hu/mol).

⁷⁶ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 132. sz.: „... Johannes Dragfy de Belthewk, oncribus et quibuslibet gravaminibus Gaspari et Balthasar, filiorum, ac puellarum Anne et Magdalene, filiarum...”.

⁷⁷ *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. (CD-ROM).

⁷⁸ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 133. sz.: „... ad supplicacionem fidelis nostri magnifici Joannis Dragffy de Belthewk, magistri thavernicorum nostrorum...”.

⁷⁹ A nagyszombati gyűjteményben hasonlítsd össze 133. sz.: „... magnificum dominum Joannem Dragffy, fratrem nostrum...”.

⁸⁰ Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VII. Turci v Uhorsku. Ed. V. Čičaj. Bratislava. Literárne informačné centrum 2005, 25. (a fordítás szerzője Kohútová M.). Drágffy János halálának a híre a Budai Krónikába is csak utólagosan lett beírva abban az időben, amikor még a családi könyvtárban volt. Hasonlítsd össze: Sopko i. m.: 10.

⁸¹ *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. (CD-ROM).

⁸² Részletes adatokat közöl: *Szirma de Szirma, A.*: Notitia historica comitatus Zempleniensis. Edita et indicibus provisa indvstria Martini Georgii Kovachich Senqviceniensis. Bvdac: Typis Regiae Universitatis Pestanae 1804, 57–58., 63.; Legújabbban: Calvinism in Europe 1540–1620. Ed. A. Pettegree, A. Duke, G. Lewis. Cambridge, 1996, 211.; The early reformation in Europe. Ed. A. Pettegree. Cambridge, 1992, 54.; *J. Nemes*: Katolícka reforma v 16. storočí a Slovensko. Dizertačná práca. Trnava : FF TU, 2005, 44.

⁸³ MOL, Bp., A 57 – Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii (a továbbiakban: LR) II, fol. 99–100: „magnificis Georgio et Joanni Dragffy de Belthek, filiis magnifici quondam Gasparis Dragffy ob memoriam servitorum eiusdem Gasparis Dragffy genitoris ipsorum Georgii et Joannis...”.

⁸⁴ MOL, Bp., LR II, fol. 100: „honorem comitatum Zolnok medioeris et Crazna in manibus magnificorum Georgii et Joannis Dragffy de Belthewk, filiorum magnifici quondam Gasparis similiter Dragffy de eadem Belthewk, quo idem Gaspar vivens functus fuisse dicitur...”.

⁸⁵ MOL, Bp., LR II, fol. 203–204: „honorem comitatum Zolnok medioeris et Crazna in manu fidelis nostri magnifici Georgii Dragffy de Belthewk, filii magnifici olim Gasparis similiter Dragffy, qui dum vixit, honore eorumdem comitatum functus esse dicitur ... intelligamusque eundem Georgium Dragffy in tenera adhuc etate constitutum, bona sua paterna non posse commode, prout deberet, regere, neque honorem predictorum comitatum rite administrare ... ad regenda et possidenda quaelibet bona et iura ... fidelem nostrum magnificum Antinium Drvgeth de Homonna, vitricum eiusdem Georgii Dragffy ... eligendum”.

⁸⁶ MOL, Bp., LR II, fol. 201.

⁸⁷ MOL, Bp., LR II, fol. 200–201: „... pro quinque millibus florenorum Hungarorum auri puri veri et iusti ponderis, pecuniis ipsius dominac Annac Bathory propriis a priore domino et marito suo Gaspare Drágffy ad ipsam devolutis et condescensis”.

⁸⁸ MOL, Bp., LR II, fol. 399.

⁸⁹ A Báthoryak családfáját hasonlítsd össze: *Nagy Iván*: Magyarországi családai, I., 216–232.

⁹⁰ *Kočíš, J.*: Alžbeta Báthoryová a palatín Thurzo. Pravda o čachtickej panji. Žilina, 1996³ (a továbbiakban: Kočíš i. m.) 9.

⁹¹ MOL, Bp., LR II, fol. 507–508: „... fidelis magnificus noster Georgius Drágfi, comes comitatum Zolnok medioeris et Crazna in tenere etate constitutus, pro statu presentium temporum non possit officio comitis, ut deberet, fungi ... infra legitimam etatem praefati Georgii Drágfi, privigni sui, duximus dandum et conferendum...”.

⁹² MOL, Bp., LR III, fol. 134–135: „... ad nonnullorum fidelium nostrorum supplicacionem maiestati nostrae pro parte fidelis nostri

magnifici Georgii Dragffy de Bewlthek, pueri et in tenera adhuc etate constituti, factam tum vero potissimum considerantes, dictum Georgium Dragffy de Bewlthek in tenera adhuc etate constitutum non posse commode, prout orderet, rebus suis invigilare et bona sua regere...“.

⁹³ MOL, Bp., LR III, fol. 268: „... totales portiones possessionarias in oppido Darwez ... quae alias magnifici domini Nicolai Chak praefuisse, sed ... ad manus magnifici quondam Gasparis Dragffy ac postremo Georgii filii eiusdem nuper et viris sine heredum solatio sublata ... devenisse...“.

⁹⁴ MOL, Bp., LR III, fol. 277.

⁹⁵ MOL, Bp., LR III, fol. 441, 467.

⁹⁶ MOL, Bp., LR IV, fol. 306–307: „... totalcm possessionem nostram

Bewlthek vocatam, que olim magnifici Georgii Dragffy praefuisse et ad arcem ipsius nunc dirutam Ewrdcod pertinuisse perhibetur, nunc vero ad arcem nostram Zathmar applicatam et pertinentem et in comitatu Zathmariensi existentem habitam...“.

⁹⁷ MOL, Bp., LR III, fol. 993.

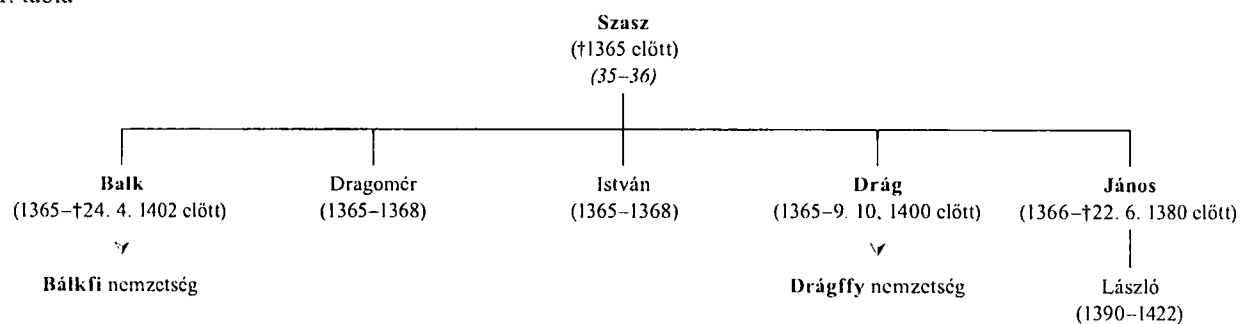
⁹⁸ MOL, Bp., LR III, fol. 1041.

⁹⁹ Kočíš i. m. 73–74.

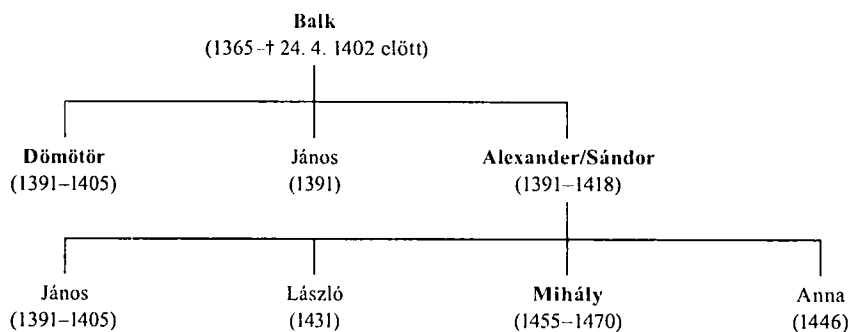
¹⁰⁰ Slovenský biografický slovník. IV. zv. (M–Q). Martin, 1990, 254.

¹⁰¹ A Mednyánszky család vagyonának akvizíciójával kapcsolatban hasonlítás össze: *Watzka, J.*: Štátny archív v Bratislave. Spracovca po archívnych fondoch. Bratislava, 1959, 206–209.

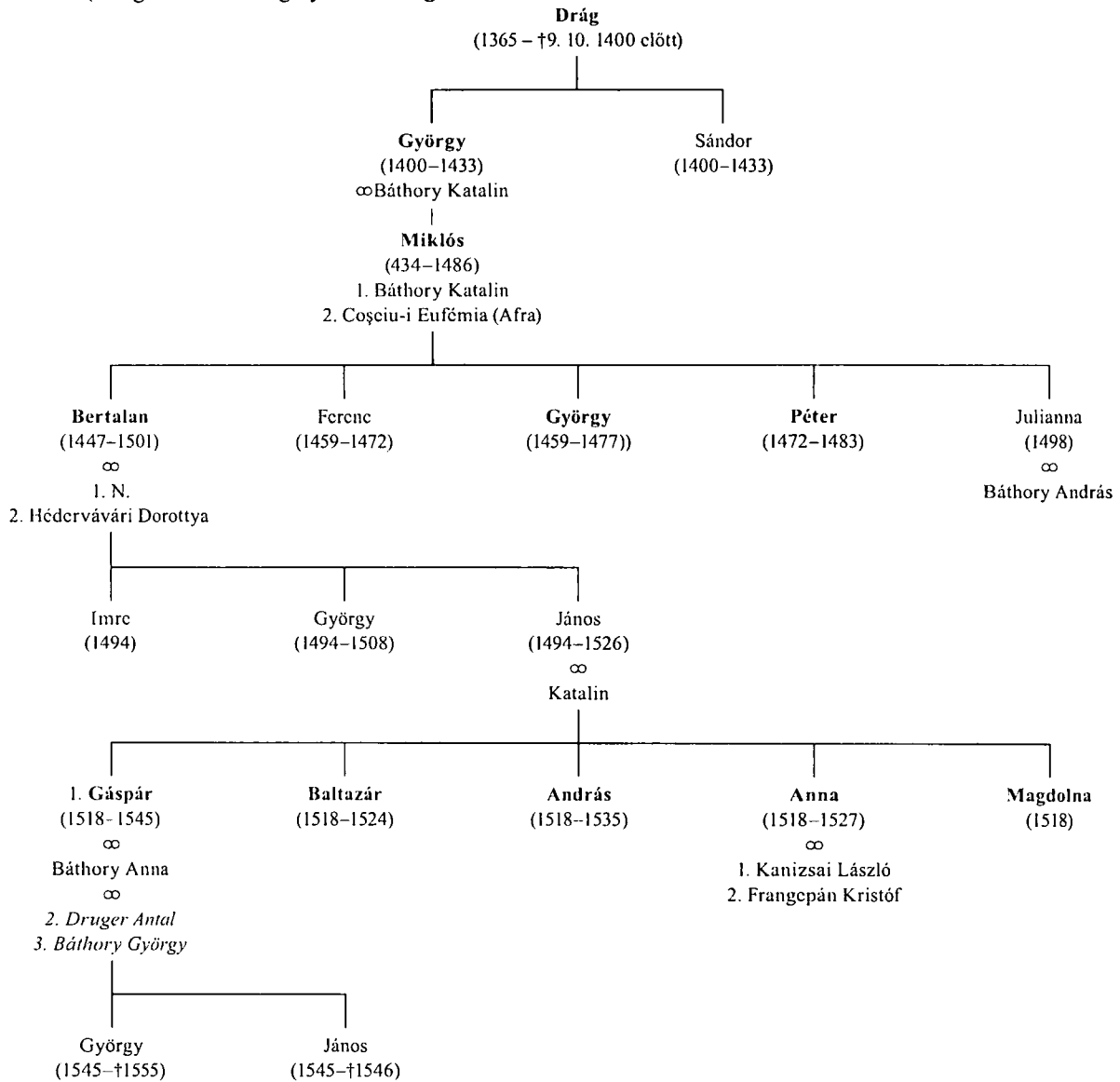
I. tábla

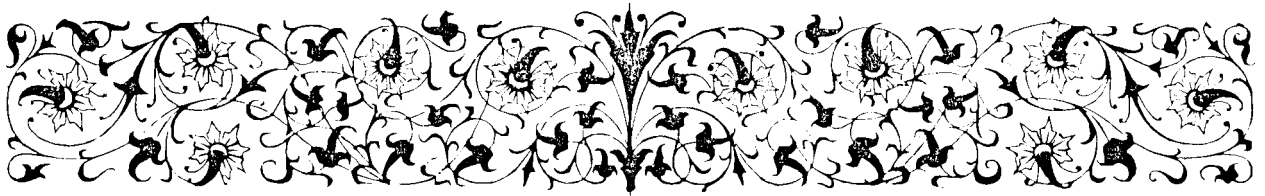

II. tábla (Balk nemzetség)

III. tábla (Drág utódai – Drágffy nemzetség)

DER DRACHENORDEN SIGISMUNDS VON UNGARN UND DER SERBISCHE DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ*

Die Gründung der *Gesellschaft des Drachen* (*societas Draconis*) ist auf der Basis der Gründungsurkunde auf den 12. Dezember des Jahres 1408 zu datieren¹ und erfolgte auf Initiative des Königs Sigismund von Ungarn und seiner zweiten Gemahlin Barbara von Cilli.²

In besagter Urkunde werden 22 Adelige – *fideles regni nostri Barones et Proceres* – als Mitglieder genannt, die in einer Liste hintereinander aufgezählt werden, wobei *Stephanus Despoth, Dominus Rasciae* – d. h. der serbische Despot Stefan Lazarević – an erster Stelle steht.³ Die Mitglieder verpflichteten sich zu Schutz und Rat dem König, der Königin und der königlichen Familie gegenüber: ... *nostrum regem, Dominum nostram reginam, eorumque proles fideliter protegere curabimus, pariter et defensare, consiliaque secreta in secreto tenere, et habere nemini reuelando*⁴. Es gab im Rahmen des Drachenordens geheime Beratungen – *consilia secreta*, an denen die Mitglieder teilnahmen.

Ein weiteres Ziel bestand in der Verfolgung und Bekämpfung der „Heiden“ und „anderer Schismatiker“: ... *sequacium et militum paganorum vtputa et schismaticorum aliarumque nationum Orthodoxae fidei ac Crucis Christi ac regnorum nostrorum aemulorum, ...*⁵

Auseinandersetzungen unter Mitgliedern des Ordens waren im Rahmen desselben zu lösen, wobei diesbezügliche Entscheidungen des Ordens in solchen Fällen bindend waren. Auseinandersetzungen zwischen einem Mitglied des Ordens und einem Außenstehenden hatten Beratungen innerhalb des Ordens und Hilfestellungen zur Folge.⁶ Als Beispiel für einen Fall gegenseitiger Hilfestellung sei der Aufruf Sigismunds von Ungarn im Mai des Jahres 1412 angeführt, welcher die Mitglieder des Drachenordens gegen Herzog Friedrich IV. von Österreich mobilisierte.⁷

Hinsichtlich der Aufnahme neuer Mitglieder wurde in der Gründungsurkunde bestimmt: ... *Nos iterum praetitulatus Rex Sigismundus et Barbara Regina, Baronesque huiusmodi societatis volumus, vt quousque virtuosos, et bonae humanitatis viros in huiusmodi so-*

*cietatem habere voluerimus, ...*⁸ Mangels einschlägiger Untersuchungen existieren zu der inneren Struktur des Drachenordens lediglich Hypothesen. Möglicherweise gab es innerhalb des Ordens zwei Stufen.⁹ Die erste Stufe könnte sich aus den in der Gründungsurkunde des Jahres 1408 genannten 22 Adligen zusammengesetzt haben. Zusammen mit König Sigismund und seiner Gemahlin Barbara hätte ebendiese Stufe also 24 Mitglieder umfaßt.¹⁰ Die Mitglieder der zweiten Stufe könnten von denjenigen der ersten Stufe aus dem Kreise ihrer Ritterschaft nominiert worden sein. Die Gesamtzahl der Mitglieder ist unbekannt.¹¹ Umstritten ist, ob im allgemeinen Kleriker und Damen Aufnahme im Drachenorden fanden. Als Mitglieder sind in diesem Zusammenhang lediglich Bischof Alfons von Burgos, Königin Barbara von Cilli und Großfürstin Juliana, die zweite Gemahlin des Großfürsten Witowt von Litauen, bezeugt.¹²

Das Abzeichen des Ordens Sigismunds von Ungarn wird detailliert in der Gründungsurkunde des Jahres 1408 beschrieben: ...*signum seu effigiem Draconis incurruati per modum circuli, cauda sua collum circumgirantis diuisi, per medium dorsi, ad longitudinem a summitate capitis et nasi vsque ad extremum caudae, effluente sanguine in interiori rima scissurae alba, et sanguine intacta, per longitudinem rubeam crucem, sicuti et quemadmodum sub ipsius gloriosi Martyris Georgii vexillo militantes, Crucem rubeam, in albo campo ...*¹³

Auf der Basis dieser Darlegung ist festzustellen, daß das Abzeichen aus zwei Teilen zusammengesetzt war. Erstens war der Drache eingeringelt und sein Schwanz um den eigenen Hals gewunden, was ihn kreisförmig erscheinen ließ, womit die Ewigkeit symbolisiert wurde.¹⁴ Zweitens befand sich über dem Drachen ein Kreuz, welches den Kampf des Guten gegen das Böse bzw. den Kampf gegen die Heiden und die Schismatiker versinnbildlichte.¹⁵ Auf den Kreuzarmen steht eine Inschrift, die in der Sekundärliteratur im allgemeinen folgendermaßen

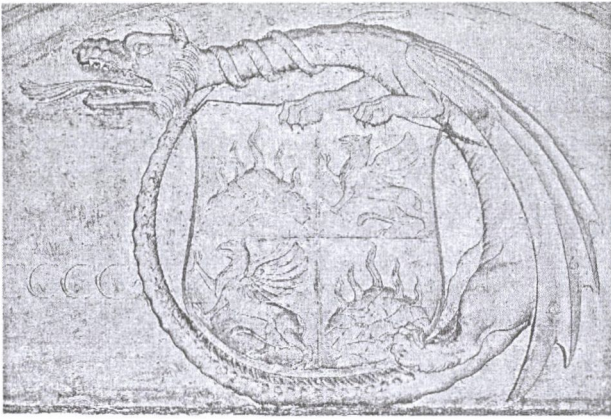

Abb. 1. Das Wappen des Ritters Peter von Edlasberg mit dem Abzeichen des Drachenordens (im Eingangsbereich des Hauses Lugeck 7, A-1010 Wien)

interpretiert wird: *O quam misericors est Deus justus et pius.*¹⁶

Die erhaltenen Abzeichen zeugen davon, daß es zwei Varianten gab – entweder nur den Drachen oder den Drachen mit darüber befindlichem Kreuz. Plausibel scheint die Hypothese, wonach nur der Drache für die Mitglieder der zweiten Stufe vorgesehen war, während die Mitglieder der ersten Stufe den Drachen mit dem Kreuz trugen.¹⁷ In den schriftlichen Quellen lassen sich zum Beispiel zwei Belege für das Abzeichen des Drachenordens finden.

Hier sei zunächst auf das Testament des Pribislav Vukotić aus dem Jahre 1475 hingewiesen, der Diplomat des Herzogs Stefan Vukčić Kosača war und seiner Frau Doroteja unter anderem folgendes vermachte: ... *Item lasso una insegna che ha el Dragon Arma de Re d'Ungharia ala dite...*¹⁸

Im Jahre 1466 wurde das Testament des Herzogs Stefan Vukčić Kosača – höchstwahrscheinlich mit Abzeichen des Drachenordens – in Dubrovnik hinterlegt: ... *škranā dva viteška a tretī šarkanī na njemī kako čovēki.*²⁰

Untersuchungen zur Rolle des serbischen Despoten Stefan Lazarević im Rahmen des Drachenordens Sigismunds von Ungarn sind spärlich.²¹ Während die ungarische Quelle – d. h. die Gründungsurkunde des Jahres 1408 (s. o.) – die Mitgliedschaft des Despoten eindeutig bezeugt, nehmen die serbischen Quellen darauf nicht explizit Bezug. Vielmehr lassen sich nur indirekte Hinweise zur Mitgliedschaft des Despoten in den serbischen Quellen finden.

Zunächst sei in diesem Zusammenhang auf die Lebensbeschreibung des Stefan Lazarević hingewiesen,²² die von Konstantin dem Philosophen (bzw. Kostenečki) nach dem Tode des Despoten (1427) verfaßt wurde.²³ Ebendort gibt es in Kapitel 77 zwei relevante Textstellen. Die erste läßt auf geheime Beratungen – *consilia secreta*

– schließen, wie sie laut Gründungsurkunde im Rahmen des Drachenordens üblich waren.

Konstantin der Philosoph berichtet, daß Stefan Lazarević pflegte, an Versammlungen bei dem ungarischen König Sigismund in Buda teilzunehmen. Er galt als der schillerndste Teilnehmer von allen. Man sah ihn wie den Mond unter den Sternen herausragen. Jeder Rat, welchen der serbische Despot gab, war unverrückbar und wurde nicht in Frage gestellt. Jedes Jahr reiste er zu diesen Versammlungen und niemals kehrte er zurück, ohne Städte und Ländereien erhalten zu haben.²⁴

Laut zweiter Textstelle hatte der serbische Despot Stefan Lazarević eigene Ritter. Konstantin der Philosoph schreibt, daß die schillerndsten und mutigsten Ritter kamen, um dem Despoten wie einem König zu dienen. Auf der Versammlung aller Fürsten brachte einer der Ritter des Despoten die stärksten zu Fall und errang den Siegerkranz. Weiters hatte der Despot die Autorität, rühmreiche Ritter auszuzeichnen, sodaß diese sich rühmten, indem sie sagten, daß der Despot sie in den Ritterstand erhoben habe.²⁵ Auf der Basis besagter Textstelle ist anzunehmen, daß Stefan Lazarević die Möglichkeit hatte, seine Ritter als Mitglieder der zweiten Stufe für den Drachenorden zu nominieren.

Neben diesen Hinweisen aus besagter schriftlicher Quelle gibt es einen weiteren Hinweis auf die Mitgliedschaft des Stefan Lazarević aus der Festung von Belgrad. Ebendort wurden bei archäologischen Grabungen im Bereich der Residenz des serbischen Despoten Kacheln eines Ofens gefunden, welche das Wappen des Königs Sigismund mit dem Abzeichen des Drachenordens zeigen. Auf der quadratischen Kachel legt sich ein nach links blickender Drache um den Wappenschild des Königs. Die Exemplare, welche in Belgrad gefunden wurden, sind ungarischer Provenienz und werden in den Zeitraum 1408 bis 1412/15 datiert. Parallelstücke dieses Kacheltyps stammen aus dem Königspalast zu Buda. Der Kachelofen in der Festung von Belgrad dürfte ein Geschenk des Königs Sigismund von Ungarn an Stefan Lazarević als Mitglied des Drachenordens gewesen sein.²⁶

Zusammenfassend ist festzustellen, daß eine auffällige Diskrepanz zwischen der Überlieferung in den ungarischen und in den serbischen Quellen des ersten Drittels des 15. Jahrhunderts hinsichtlich der Mitgliedschaft des serbischen Despoten Stefan Lazarević im Drachenorden des Königs Sigismund von Ungarn besteht. Während Stefan Lazarević in der Gründungsurkunde des Ordens prominent an erster Stelle unter den Adeligen aufscheint, sind in den serbischen Quellen nur indirekte Hinweise auf seine Tätigkeit als Mitglied zu finden. Der Grund für diese Diskrepanz ist auf der Basis der bekannten bzw. publizierten Quellen nach jetzigem Stande nicht zu beantworten, zumal die Gesamtstruktur des Drachenordens

und die Zahl seiner Mitglieder nicht hinreichend untersucht sind, sondern auf fragmentarische Beiträge beschränkt sind. Weiters ist die Frage von zentraler Bedeutung, ob orthodoxe Mitglieder vor ihrem Eintritt in den Orden konvertieren mußten.²⁷ Antworten zu diesen und

zu weiterführenden Fragen werden aller Wahrscheinlichkeit nach nur in den ungarischen Archiven – und nicht in den serbischen – zu finden sein.

Mihailo Popović

JEGYZETEK

* Für Literaturhinweise und Kopien danke ich Herrn Mag. Dr. Christian Gastgeber, Frau Mag. Marta Kondor, Herrn Mag. Petr Elbel (alle Zentrum Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften / Wien) und Herrn Univ.-Prof. Dr. Radivoj Radić (Belgrad).

¹ Diese Gründungsurkunde wurde ediert in: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/4 (1401–1409), ed. G. Fejér. Budapest 1841, 682–693. Vergleiche Ebd. 693: *Anno Domini Millesimo Quadringentesimo octavo. Pridie Idus Decembris, regni autem nostri anno vigesimo*. Eine Abbildung der Gründungsurkunde in: Sigismundus Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437. Ausstellungskatalog, ed. I. Takács. Mainz 2006, 338. Siehe zum Diskurs über das Jahr der Gründung: K. H. Feder, Die ritterliche ungarische Gesellschaft vom Drachen (Societas draconis). *Zeitschrift der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde* 36 (1999) 1 f. (mit zusätzlichen Abbildungen im Internet abrufbar unter: www.historic.hrancet.cz/heraldika/ctc/drachennorden.pdf); J. K. Hoensch: Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437. München 1996, 123–125; *Lexikon des Mittelalters (=LexMA)* III 1346 (Drachennorden); F. P. von Smitmer: Über den Drachen-Orden. *Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“*, Neue Folge 5/6 (1895) 67–69. Eine interessante Parallele besteht zwischen dem Drachennorden Sigismunds von Ungarn und demjenigen des Grafen von Foix: M. Keen: Das Rittertum. München–Zürich 1987, 258, 294.

² Vergleiche zur Geschichte des Drachennordens mit umfangreicher, weiterführender Literatur: I. Graus: Drači rád Žigmunda Luxemburského a jeho symbolika [Der Drachennorden Sigismunds von Luxemburg und seine Symbolik]. *Slovenská archivistika* 31/2 (1996) 86–106; P. Lövei: Hoforden im Mittelalter, unter besonderer Berücksichtigung des Drachennordens, in: Sigismundus Rex et Imperator. Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437. Ausstellungskatalog, ed. I. Takács. Mainz 2006, 251–263. Der Drachennorden wird in der Sekundärliteratur sowohl „Gesellschaft“ als auch „Orden“ genannt. Siehe dazu: Feder, Gesellschaft 2; Lövei, Hoforden 251–253; Smitmer, Drachen-Orden 66 f.

³ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 687.

⁴ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 689.

⁵ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 684. Vergleiche dazu auch Ebd. 690: ... *regna nostra a paganis defensare* ...

⁶ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 689.

⁷ Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437), I. Band (1410–1424), ed. W. Altmann. Innsbruck 1896–1897, 15 (Nr. 228); siehe dazu auch: Lövei, Hoforden 261.

⁸ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 691.

⁹ Ž. Andrejić: Vitezovi reda zmaja [Die Ritter des Drachennordens] (Biblioteka Slovenski Istočnici, ed. Miroslava Petrović). Beograd–Rača 1999, 86; M. Antonović: Despot Stefan Lazarević i Zmajev red [Der Despot Stefan Lazarević und der Drachennorden]. *Istorijski glasnik* 1–2 (1990–1992 [ersch. 1992]) 21; Feder, Gesellschaft 2; Smitmer, Drachen-Orden 74.

¹⁰ Oftmals wurde die Mitgliedschaft der Ritterorden mit der Zahl 24 festgesetzt. Vergleiche dazu: Lövei, Hoforden 253.

¹¹ Siehe zur Verbreitung des Drachennordens in Europa: Andrejić, Vitezovi 86–89; Feder, Gesellschaft 9–16; L. Fejérpataky, A Chapy-

ezímer és a Sárkány-rend. *Turul* 1 (1883) 116–119; Lövei, Hoforden 260 f.; Smitmer, Drachen-Orden 70 f.

¹² Andrejić, Vitezovi 90; Antonović, Despot 15, Anm. 1; Feder, Gesellschaft 6; Lövei, Hoforden 261; Smitmer, Drachen-Orden 66, 68–70. Vergleiche zu Witowt: *LexMA* IX 267–269 (Witowt). Der Graf von Foix verlich seinen Drachennorden auch an Damen bzw. Jungfrauen. Siehe dazu: Keen, Rittertum 294.

¹³ Codex diplomaticus Hungariae (Fejér) 684; in deutscher Übersetzung bei: Lövei, Hoforden 258 f.

¹⁴ Siehe dazu *Abb. 1* am Ende dieses Beitrages.

¹⁵ Feder, Gesellschaft 5 f.; Abbildungen des Abzeichens sind zu finden in: E. Berzeviczy: Adalék a Sárkány-rend ismertetéséhez. *Turul* 11 (1893) 95; Feder, Gesellschaft 3 f.; Hoensch, Kaiser Sigismund 123 (Abb. 6); A. Pör – G. Schönherr: Az Anjou ház és örökösei (1301–1439). Budapest 1895, 480, 484; M. A. Purković, Knez i despot Stefan Lazarević [Der Fürst und Despot Stefan Lazarević]. Beograd 1978, 136–137; Sigismundus Rex et Imperator (ed. I. Takács) 339–351.

¹⁶ Hoensch, Kaiser Sigismund 124; *LexMA* III 1346 (Drachennorden); vergleiche zu den Varianten: Feder, Gesellschaft 2.

¹⁷ Feder, Gesellschaft 2; Lövei, Hoforden 260; Smitmer, Drachen-Orden 72–75.

¹⁸ S. Ćirković: Počteni vitez Pribislav Vukotić [Der redliche Ritter Pribislav Vukotić]. *Zbornik Filozofskog Fakulteta* 10/1 (1968) 260, Anm. 7.

¹⁹ Von ungar. „sárkány“ für „Drache“.

²⁰ Lj. Stojanović: Stare srpske povelje i pisma 1/2. Dubrovnik i susedi njegovi [Alte serbische Urkunden und Briefe 1/2. Dubrovnik und seine Nachbarn] (*Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda. Prvo odeljenje. Spomenici na srpskom jeziku* 24). Beograd–Sremski Karlovci 1934, 83 (Nr. 675); siehe auch: Ćirković, Počteni vitez 273.

²¹ Zuletzt von: Andrejić, Vitezovi 127–144; Antonović, Despot 15–23; Purković, Knez 86 f.

²² Ediert von: V. Jagić: Konstantin Filosof i njegov Život Stefana Lazarevića despota srpskoga [Konstantin der Philosoph und seine Lebensbeschreibung des serbischen Despoten Stefan Lazarević]. *Glasnik Srpskog Učenog Društva* 42 (1875) 223–328, 372–377; in serbischer Übersetzung: Gordana Jovanović – L. Mirković: Konstantin Filozof. Povest o slovima (Skazanje o pismenih) – izvodi, Žitije despota Stefana Lazarevića [Konstantin der Philosoph. „Skazanje o pismenih“ – Auszüge, Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarević] (*Stara srpska književnost* 11). Beograd 1989, 73–130; Auszüge in deutscher Übersetzung (jedoch ohne Kapitel 77): M. Braun: Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarević von Konstantin dem Philosophen (*Slavo-Orientalia, Monographiereihe über die Wechselbeziehungen zwischen der slavischen und orientalischen Welt* 1, ed. O. Prissak). The Hague–Wiesbaden 1956.

²³ Siehe zum Leben und Werk Konstantins: Gordana Jovanović – L. Mirković: Konstantin Filozof 27–38; *LexMA* V 1381 f. (Konstantin Kostenečki [sic!]); *The Oxford Dictionary of Byzantium* II 1147 (Konstantin Kostenečki); G. Podskalsky: Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien: 865–1459. München 2000, 343–349.

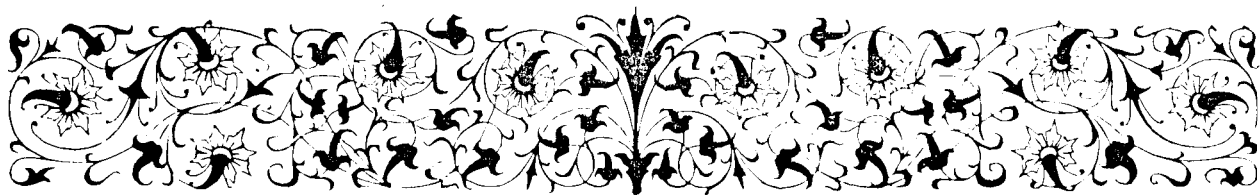
²⁴ Konstantin Filosof (Jagić) 311: ... *Prěžde že ubo jegda istinimju ljubovi si zapadinyimi sitvori, jegda vi gradj rekomyi Budimi chodi,*

jegda i sĭborĭ bystĭ zapadĭnyichĭ kraljei i inyichĭ gospodĭ kĭ kralju vugrĭskomu, ježe vĭ Konĭstanĭciju i Rimĭ iti tomu na vĭcarenije nadĭ vĭsĕmi sĭ despotĭ Stefanĭ svĕtlĕišĭi prĕdĭ vĭsĕmi i paĕe vĭsĕchĭ vidimĭ bĕ, jeliko luna po srĕdĕ zvezdĭ, i izĭ daleĕe vidimĭ bĕše vĭsakomu i sĭvĕti jeho vĭsi vĭ mĕsto staše ne po lĭknoveni stojaše. Jegda i mnogaja otĭ ugrĭskychĭ stranĭ vĭzetĭ darovanaja jemu, grady ubo tvrdĭje i vĭsi i proĕaja, jaže vĕdetĭ vĭsa okristĭnaja carĭstvĭja. Ne sĭja že tĭĕiju nĭ i po sedĭmomĭ lĕtĕ prišĭstvĭja kraljeva jegda vĭzvratĭ se na vĭsako lĕto prĭchode vĭ zapadĭnyi sĭborĭ i nikogda že grady ili strany ne vĭsprijemĭ vĭzvraštaše se. ...; vergleiche dazu: *Gordana Jovanović – L. Mirković*,: Konstantin Filozof 118. Siehe auch: *Antonović*, Despot 19 f. In diesem Zusammenhang ist es bemerkenswert, daß die serbischen Despoten einen Palast in Buda besaßen. Vergleiche: *Jovanka Kalić*: Palata srpskih despota u Budimu [Der Palast der serbischen Despoten in Buda]. *Zograf, časopis za srednjovekovnu umetnost* 6 (1975) 52–58.

²⁵ Konstantin Filozof (*Jagić*) 312: ... *Prichoždaachu sichĭ svĕtlĕišĭi i mužĭstvĭnĕjšĭi ježe lĭzoimenĭtomu služitĭ, jeliko prĕdĭ kraljemĭ i na sĭborĕ vĭsĕchĭ knezĭ jedĭni otĭ vĭtezĭ blagoĕĭstvĭvaago pobarajetĭ silĭnĕjšĭichĭ i vĕničĭ pobĕdĕ vĭzetĭ. Sĭ že i kraljevĕchĭ blagorodĭnyichĭ i slavĭnyichĭ vĭtezĭ vlastĭ imĕaše vĕnĭĕavati, jeliko prevĭzimati se paĕe simĭ kraljevyichĭ glagoljušte, jako mnĕ despotĭ vĭzežĭstvo vĭruĕi. ...; siehe dazu: *Gordana Jovanović – L. Mirković*, Konstantin Filozof 119. Vergleiche auch: *Antonović*, Despot 19 f.*

²⁶ *Marija Bajalović-Hadžić-Pešić*: Ugarski poĕnjaci u Beogradskom srednjovekovnom dvoru [Ungarische Kacheln im mittelalterlichen Hof zu Belgrad]. *Godišnjak grada Beograda* 23 (1976) 19–23; Sigismundus Rex et Imperator (ed. *I. Takács*) 346 f. (einen ähnlichen Kacheltyp hatte auch die Familie von Cilli).

²⁷ Auf die Frage der Konversion hat mich Herr Prof. Dr. Šerban Papacoste (Bukarest) hingewiesen, wofür ich ihm an dieser Stelle danke.

CÍMERVITA AZ ORSZÁGGYŰLÉS JOGI, IGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI BIZOTTSÁGÁBAN 1957-BEN

Tanulmányom az Országgyűlés Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságában 1957 tavaszán a magyar államcímerrel kapcsolatban folyó vitát igyekszik bemutatni. A bizottság négy alkalommal (március 13., 27., április 5. és május 6.) vette napirendjére a témát. A kérdés az volt, hogyan is nézzen ki a Népköztársaság új címere az 1956-os forradalom után. Látni fogjuk, hogy a bizottság tagjai „új címer” alatt nem feltétlenül értettek valóban újat, de mint tudjuk, végül mégis egy addig nem létező államcímer született meg és volt érvényben 1989-ig.¹

Első alkalommal 1957. március 13-án került napirendre a címerkérdés a bizottságban. Kukucska János² képviselő vetette fel azzal, hogy meg kell változtatni a fennálló helyzetet, ugyanis: „*Nem tartható fenn az az állapot, hogy a Magyar Népköztársaság Alkotmányában rögzítetten van egy állami címerünk, és a gyakorlatban kint, az emberek mellén, falakon, tanácsházán és máshol van egy másik címer. ... És az országgyűlés irodájának papírjain.*”³ Szerinte minél gyorsabban meg kell tárgyalni az ügyet, állást kell foglalni címrügyben és egységes javaslatot terjeszteni az Országgyűlés elé, amely dönthet az alkotmánymódosításról. Kifejtette, hogy a későbbi döntéshez mindenképpen ismerni kell majd az Elnöki Tanács és a Minisztertanács véleményét is. Ezen az ülésen a képviselők még nem nyilvánultak meg érdemben, de Kukucska János megadta az alaphangot a későbbi viták kimenetele kapcsán azzal, hogy nézete szerint a Kossuth-címernek „*irredenta íze és szaga*” van.⁴

Idevágóan feltétlenül meg kell jegyezni, hogy ekkorra a Kossuth-címernek is volt jogszabályi háttere, ugyanis a forradalom alatt népszerűsége szert tevő jelképhez Kádár Jánosék sem akartak hozzányúlni, sőt egy darabig még annak is fennállt a lehetősége, hogy az lesz a végleges államcímer. Ennek nyomán már 1956. november 12-én megszületett az Elnöki Tanács 26. számú határozata, amely felsorolta, hogy miket szükséges megváltoztatni az Alkotmányban. A címet illetően csak egy rövid, de tömör mondat állt: „*A Magyar Népköztársaság címere a „Kossuth-címer”.*”⁵

A napirendi pontot végül Pongrácz Kálmán⁶ elnök zárta le azzal a kételkedő kérdéssel, hogy annak idején novemberben egyáltalán helyes volt-e megváltoztatni az államcímet, mert a mostani helyzetben igen nehéz és kényes feladat eldönteni, hogy mi is legyen az új.⁷

A bizottság következő ülésén március 27-én ismét előkerült a téma, de pusztán érintőlegesen. Ez annyit jelentett, hogy Pongrácz Kálmán elnök és Kristóf István⁸ bizottsági tag arról tájékoztatta a megjelenteket, hogy megszületett a Minisztertanács javaslata a címerrel kapcsolatban, illetve hogy az Elnöki Tanács is kiadott egy törvényerejű rendeletet arról, hogy maga is javaslatot fog tenni az államcímeréről.⁹ Nyilvánvaló volt, hogy a bizottság tagjai azért nem foglalkoznak érdemben a címerrel, mert előbb meg akarták ismerni a kormány és az Elnöki Tanács álláspontját.

Az április 5-i ülésen a tagok azonban már a fenti javaslatok ismeretében folytathattak le egy igen hosszú vitát Magyarország leendő államcímeréről. Az ülés során számos szempont, nézet és megoldási javaslat merült fel.

Pongrácz Kálmán elnök azzal kezdte a megbeszélést, hogy a kiindulópont a Kossuth-címer, ugyanis „*általános népi kívánság*”, hogy az legyen a Népköztársaság új címere. Ennek ellenére, ahogy az ülésen múlt az idő, kiderült, hogy sem a kormány, sem az Elnöki Tanács, sem a jelenlévő képviselők nem gondolták már komolyan, hogy a Kossuth-címer maradhatna meg állami szimbólumként. (Ahogy a Kossuth-címer november 12-i államcímerként történő rögzítését a félelem szülte, tavaszra a hatalom birtokosai már jóval nagyobb biztonságban érezték magukat.)

Az érdemi megbeszélés azzal a tájékoztatással kezdődött, hogy az Elnöki Tanács titkársága a Kossuth-címer három változatát készítette el és küldte meg a bizottságnak.¹⁰ Mialatt a képviselők a lehetséges változatokat vizsgálták, Kristóf István – aki az Elnöki Tanács titkáráként a kormányzat álláspontját képviselte – felvetette, hogy hozzáértő emberek kutatása nyomán kiderült, a Kossuth-címer hivatalosan nincs is, ugyanis soha, sehol nem

volt műleírása. Minden bizonnyal ezzel a Kossuth-címer helyzetét igyekezett gyengíteni, azt feltételezve, hogy a tagok számára sokkal könnyebb lesz döntenie a címer kárára, ha az nem is létezik.

Az általa bevezetőként elmondottakból kiderül, hogy a lehetséges megoldás kapcsán a kormány javasolná elhagyni a Kossuth-címer motívumainak egy részét és újjal cserélné fel őket. Konkrétan csak a kettős kereszt aljánál levő koronával kapcsolatban nyilvánult meg azaz, hogy azért kellene levenni róla, mert nélküle jobban mutatna a címer, de a jelenlevők értették, hogy nagyobb változtatás kell ahhoz, hogy a címer megfeleljen a kormány igényeinek.

Néhányan a képviselők közül csakis ideológiai szempontból tudták nézni a kérdést, és emiatt teljes mértékben elvetették a Kossuth-címet. Az egyik kifogásuk a vélt irredentizmus volt, amit szerintük a címer feltétlenül kihangsúlyozott. Másikként azt hozták fel, hogy a Kossuth-címer eredeti formájában egyáltalán nem jelzi, hogy merre halad az ország és, hogy a szocializmus mit akar megalkotni. Ez Nagy Kálmán¹¹ képviselő fogalmazásában így hangzott: „... és nem tudom, mennyire van nekünk közünk az apostoli kettős kereszthez. Ez a címer sehogyan sem fejezi ki azt, amit mi építeni akarunk, vagy amit gondolunk.” Ezek a képviselők két másik megoldásban gondolkodtak. Az egyik az volt, hogy terveztesseik teljesen új címet, a másik pedig, hogy hagyják meg a Rákosi-címet.

Úgy tűnik azonban, hogy a képviselők többsége számára egyik sem volt járható út. Az első azért, mert a bizottság minél hamarabb le szeretne zárni a kérdést és konkrét javaslattal járulni az Országgyűlés felé. A második azért, mert a józan többség tudatában volt annak, hogy a Rákosi-címer pályafutása a forradalommal véget ért. Így aztán ezekkel a felvetésekkel érdemben nem is foglalkoztak. Maradt az, hogy mennyire szükséges megváltoztatni a Kossuth-címet ahhoz, hogy megfeleljenek a kormányzat elvárásainak.

Így a legtöbbször álláspontja az volt, hogy a Kossuth-címernél kell maradni, de nem az eredeti formájában, mert „A nemzet címerében elsősorban ki kell fejeződniök a nemzet hagyományainak, továbbá az adott szocialista perspektívának”. Közülük Dávid Ferenc¹² úgy tartotta, hogy felesleges irredentizmust belemagyarázni a Kossuth-címerbe, hiszen kis átalakítással más baráti országok is megtartották a történelmi címerüket. Példaként hozta fel a bolgár államcímert, amely eredetileg egy két lábbon álló oroszlán volt a fején egy koronával. Szerinte, ha a bolgárok olyan egyszerűen meg tudták oldani a címerkérdést, hogy a koronát levágták és egy vörös csillagot tettek a helyére, itthon sem lehet probléma a Kossuth-címer aktualizálása, úgy, hogy itt is vörös csillag kerül a pajzs fölé. A szlovákok esetében: „Ezeknek a címerében

is benne van az apostoli kettős kereszt, hát ez nem irredentizmus?”

Megjegyzendő, hogy két képviselő, Reszegi Ferenc és Ács Ferenc¹³ az ülésen külön-külön felvetette azt, hogy a kérdés eldöntése előtt meg kellene kérdezni a népet, hogy mégis milyen címet képzel el a jövőben Magyarországnak. A jelenlevők először még válaszra sem méltatták a javaslatot, másodsor pedig Kristóf István azzal intette el a felvetést, hogy ilyesmire nincs idő, mert minél gyorsabban el kell döntenie, hogy milyen pecsét kerül majd az állami szerződésekre.

A további hozzászólók már mind a Dávid Ferenc-féle megoldás, vagyis a szocialista perspektívával megerősített Kossuth-címer mellett nyilvánultak meg. Például Csikesz Józsefné¹⁴: „...lehetne talán találni olyan áthidaló megoldást, hogy nem sérteneék meg a nemzeti hagyományokat sem, és mégis kifejeznék országunk perspektíváját. Javasolni kellene, hogy a művészek ilyen értelemben dolgozzanak ki tervet.”

Legvégül Dinnyés Lajos¹⁵ tartott egy rövid, de összefüggéstelen és hozzá nem értő címertörténeti előadást. Ő is a harmadik változatot támogatta, tehát azt, amelyben megmaradtak a Kossuth-címer motívumai és vörös csillagot helyeztek rá. Még kiegészítette ezt azzal, hogy egy két oldalról körbefonó búzakoszorút javasolt pajzstartónak, illetve olyan vörös csillagot javasolt, amiből arany napsugarak indulnak ki. (Mint tudjuk, utóbbiak a Kádár-címernek is motívumai voltak.)

A jelenlevők egyetértettek a megoldással és elfogadták, hogy a bizottság ezt a változatot fogja javasolni a kormánynak és az Országgyűlésnek, az ülés pedig ezzel véget is ért.¹⁶

A címerrel folyó bizottsági megbeszélések utolsó állomása a május 6-i ülés volt. Ezen kiderül, hogy az előző üléstől eltelt egy hónapban sok minden történt a címerrel kapcsolatban, ám ezeket csak közvetve, a képviselők utalásaiból tudjuk. Eszerint mind a Minisztertanácsban, mind az MSzMP-ben több alkalommal is megvitatták a kérdést, aminek az eredményeként „többszöri módosítás után” kialakult az a változat, amit a kormány az Országgyűlés elé akart terjeszteni elfogadásra. A többszöri módosítás gyakorlatilag azt jelentette, hogy a bizottság által elfogadott „aktualizált” Kossuth-címer sem felelt meg a legfelső vezetésnek.

Az ülésen elsőként felolvasták egy Berki Zoltán nevű országgyűlési képviselő levelét, amelyben a megyéjében végzett közvélemény-kutatásra hivatkozva kérte a Rákosi-címer meghagyását, ugyanis „... az ellenforradalomnak tennénk engedményt a címer megváltoztatásával”. A jelenlevők tudomásul vették a tiltakozást, de változatlanul csak a kormány javaslatát tekintették megoldásnak.

Miután a címerkép már elkészült, az ülésen be is tudták mutatni a képviselőknek. Ez már az volt, amit később

Kádár-címerként ismertünk 1989-ig. Az előadó képviselő (Kristóf István) összefoglalta, hogy miután mind a Rákosi-, mind a Kossuth-címernek nagy volt a népszerűsége, olyan megoldást kellett találniuk, ami valahol a kettő közt áll és megoldja a címerrel kapcsolatos problémákat. Ezért az az álláspont alakult ki, hogy „a pajzsot, amely most a címerben van, azzal a kék mezővel – ezt tartanánk meg, és a kettős keresztet, a négy sávot és a hármashalmot kivennék belőle azzal, hogy búzakoszorúban a piros, fehér, zöld, a piros zászló, valamint a csillag eléggé a haladás irányába is mutat, és a Népköztársaságot eléggé reprezentálja. Ezért született meg az a javaslat, hogy nem a régi címerrel, nem is az úgynevezett Kossuth-címerrel hanem egy átmeneti megoldással próbáljuk végrehajtani a Magyar Népköztársaság címerére vonatkozó javaslatot”

Ezután az előadó képviselő még jelezte, hogy apróbb, a rajzolatot érintő változtatások lehetnek még, de ez lesz az, ami az Országgyűlés elé fog kerülni. Az elnök észre-

vételeket kért, de mivel ilyenek nem voltak, a címervita lezárult a Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságban.¹⁷

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a címervita lényege nem az volt elsősorban, hogy megalkossanak egy vadonatúj címet, hanem az, hogyan változtassák meg a Kossuth-címet ahhoz, hogy megfeleljen a nemzet és a szocialista ideológia elvárásainak. Így valójában nem új címer, hanem egy hibrid született, vagyis a Kádár-címer nem a Kossuth-címer helyett, hanem abból lett. A folyamatot a bizottsági üléseken elhangzottak mutatják, amelyek során a kormány és a képviselők véleményének állandó változása miatt a kezdetben elfogadott Kossuth-címer folyamatos átalakuláson ment keresztül. A végére pusztán a pajzs alakja és színei maradtak meg, és megszületett az a címer, amely több mint három évtizedig ideiglenesen szimbolizálta Magyarországot.

Nagy Lajos Zoltán

JEGYZETEK

¹ A kérdés azért került a bizottság elé, mert a címet az Alkotmány tartalmazta (és tartalmazza). Az Alkotmányt pedig csak az Országgyűlés módosíthatta már akkor is, a témát pedig az illetékes bizottságnak előbb meg kellett tárgyalnia.

² Kukucska János (1926–?) MSZMP, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei képviselő, 1953 óta az Országgyűlés tagja. Országgyűlés Levéltára és Irattára, (a továbbiakban: Ogy. Levéltára és Irattára) C. Az Országgyűlés 1947–1990, VII. Az Országgyűlés képviselőinek nyilvánosságai 1945–1990, 2. Képviselői kérdőívek 1945–1990, 1958–62-es ciklus kérdőívei.

³ Ezzel az októberi forradalom azon eseményére utalt a képviselő, hogy az emberek, ahol tudták megsemmisítették, eltüntették az 1949-es Alkotmányban rögzített ún. Rákosi-címet, majd helyette a korona nélküli kiscímet, ún. Kossuth-címet kezdték használni. Így volt ez a bizottsági ülés időpontjában is.

⁴ Országgyűlés Levéltára és Irattára, C. Az Országgyűlés 1947–1990, IV. Az országgyűlés bizottságainak iratai 1956–1990, 6. Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság iratai 1956–1990., a jegyzőkönyvek – 1956. március 13.

⁵ Az Elnöki Tanács 1956. évi 26. számú határozata a Magyar Népköztársaság Alkotmánya egyes rendelkezéseinek megváltoztatására vonatkozó előterjesztésről. In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. Bp., 1957, A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága.

⁶ Pongrácz Kálmán (1898–1980) MSZMP, 1947 és 1980 közt fővárosi képviselő az Országgyűlésben, a címerkérdés idején a Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság elnöke, 1963-tól 1970-ig az Elnöki Tanács tagja. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1958–1962; Az 1947. évi országgyűlés almanachja 1947–1949, Bp., 2005, Magyar Országgyűlés 327–328.

⁷ Ogy. Levéltára és Irattára C. IV. 6. a. 1956. március 13.

⁸ Kristóf István (1912–1979) MSZMP tag, Nógrád megyei képviselő, 1952 és 1961 között az Elnöki Tanács titkára. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1958–1962; www.rev.hu/sulinct45/szerviz/kislex/biograf/kristof.htm

⁹ Ogy. Levéltára és Irattára C.IV.6.a. 1957. március 27.; Sem a minisztortanácsi javaslatnak, sem az Elnöki Tanács állítólagos törvényere-

jű rendelkezésnek nincs nyoma. Előbbi vélhetően csak informális javaslat lehetett, utóbbinak, ha valóban törvényerejű rendelet volt, szerepelnie kellene a jogszabálygyűjteményekben.

¹⁰ Az ülésen elhangzottakból tudható, hogy a címerváltoztatokat a bizottság tagjai a kezükben forgatták és véleményt mondtak róla, de sajnálatos módon nem csatolták a jegyzőkönyvhöz, és a jogi bizottság iratanyagába sem tették bele azokat. A megjegyzéseket elcsempészve az a legvalószínűbb, hogy az első maga az eredeti Kossuth-címer volt. A második hasonló lehetett valamilyen kisebb változtatással, míg a harmadik egy vörös csillagot kapott sisakdísznek. Utóbbi kettőnél vélhetően már búzakoszorú is volt pajzstartónak. De magából a jegyzőkönyvből nem lehet tudni, hogyan is néztek ki pontosan a változatok.

¹¹ Nagy Kálmán (1923–?) MSZMP tag, Nógrád megyei képviselő, 1953-tól az Országgyűlés tagja. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1953–1958.

¹² Dávid Ferenc (1915–?) MSZMP tag, Szolnok megyei képviselő 1946 és 1958 között az Országgyűlésben. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1953–1958; Az 1947. évi országgyűlés almanachja 1947–1949, Bp., 2005, Magyar Országgyűlés 85–86.

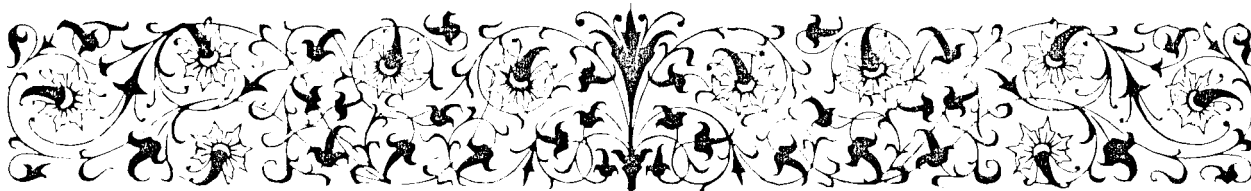
¹³ Reszegi Ferenc (1908–?) MSZMP tag, 1949 óta Hajdú-Bihar megyei képviselő az Országgyűlésben. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1958–1962; Ács Ferenc (1919–?) MSZMP tag, 1953-tól fővárosi képviselő az Országgyűlésben. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1953–1958.

¹⁴ Csikesz József (1918–1983) MSZMP tag, 1949-től fővárosi képviselő az Országgyűlésben. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1953–1958; www.mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC02469/02796.htm

¹⁵ Dinnyés Lajos (1901–1961) korábban FKgP tag, Pest megyei képviselő 1931 és 1938, illetve 1945 és 1961 között. 1947–1948-ban miniszterelnök. Ogy. Levéltára és Irattára C. VII. 2. 1958–1962; Az 1947. évi országgyűlés almanachja 1947–1949, Bp., 2005, Magyar Országgyűlés 89–90.

¹⁶ Ogy. Levéltára és Irattára C.IV.6.a. 1957. április 5.

¹⁷ Ogy. Levéltára és Irattára C.IV.6.a. 1957. május 6.

„RUDOLFE DE UNGARIA”. EGY MAGYARORSZÁGRÓL ELSZÁRMAZOTT NEMES A KÖZÉPKORI LIVÓNIÁBAN?

Hermann von Wartberge *Chronicon terrae Prussiae* című művében olvasható, hogy 1277-ben Ernst von Raßburg, a Német Lovagrend livóniai mestere a litván támadások megfékezésére csapatával a Dvina-folyó mentén előrenyomult a litván területek felé, és a határvidéken megkezdte Dünaburg várának felépítését. Erről az eseményről a Livóniai Rímes Krónika is beszámolt. A várépítésről Wartberge a következőket jegyezte fel: „fecit (ti. a rend livóniai mestere) *composicionem cum Rudeolfe de Ungaria*”.¹ A litvánok elleni előretolt helyőrséget tehát a Német Lovagrend egy olyan világi nemes támogatásával építette fel, akinek a neve arra utal, hogy vagy ő, vagy pedig az apja Magyarországról került el a Baltikumra. Még ugyanebben az esztendőben, azaz 1277-ben Rudolfe de Ungaria a rigai érsek egyik oklevelének tanúi között szerepelt.² A krónikák beszámolója szerint Dünaburg fa- és sáncvárának felépítése után Trojden litván fejedelem megkísérelte elfoglalni a számára fenyegetést jelentő keresztény erősséget, de négyheti eredménytelen ostrom után kénytelen volt visszavonulni.³ Ezt követően Ernst von Raßburg mester megtorló akciót indított Trojden központi területe, Kernowen földje ellen (a mai Vilnius környéke), de 1279. március 5-én súlyos vereséget szenvedett: a litvánok elleni harcban számos szolgálótestvérrel, világi vazallussal és 71 lovagtestvérral együtt ő maga is elesett. A vereség hírére a németek előtt már korábban meghódolt semgallók is felláztak, s a lovagrendi sereg maradványát az utolsó emberig lemészárolták.⁴ Az biztos, hogy a litvánok ellen 1279 tavaszán indított hadjáratban Rudolfe de Ungaria nem vett részt. 1282-ben ugyanis Wizlaw rügeni fejedelem egyik oklevelének tanúi között szerepelt, amelyben a fejedelem a rigai érsekség Rügen szigetén lévő birtokaira vonatkozóan lemondott az érsek javára a legfőbb bírói joghatóságról.⁵ Az 1279-ben elszenvedett súlyos vereség miatt a Rudolfe de Ungaria segítségével felépített Dünaburg várának megtartása lehetetlenné vált. A litvánok elfoglalták és lerombolták, majd 1281-ben Poroszországra támadtak.⁶ Trojden fejedelem halálával azonban felbomlott

az amúgy is törekeny litván politikai egység, és több mint egy évtizedig tartó belső hatalmi küzdelem robbant ki. Ez a körülmény tette lehetővé a Német Lovagrendnek, hogy Livóniában a semgallók elleni háborúra koncentráljon, valamint azt, hogy az 1287. március 26-án elszenvedett újabb súlyos vereség után (40 lovagtestvérből 33 elesett, 6 pedig sebesülten fogságba esett, s csak egynek sikerült megmenekülnie) Livónia ne váljon a litván támadások áldozatává.⁷ Csak Witen fejedelem tudta ismét a litván törzsek többségét egyesíteni, ami újra komoly veszélyt jelentett a livóniai német uralomra. 1312-ben a Német Lovagrend újra felépítette a határon Dünaburg várát, de Rudolfe de Ungaria közreműködését, segítségét most nem említették a források.

1297-ben belháború robbant ki Livóniában: Riga városa és maga az érsek is szembefordult a politikai főhatalom kiépítésére törekvő Német Lovagrenddel. „*Anno 1296 civitas Rigensis opposuit se dominis de Prussia*” – olvasható a thorni (torüni) évkönyvekben.⁸ Más források egy évvel későbbre, 1297-re datálták a fegyveres összecsapások kezdetét.⁹ A rigai polgárok megostromolták a lovagrend rigai rendházát (várát), a St. Jürgenshofot, mely a város legrégebbi negyedében állt. Foglyul ejtették a komtúrt és a rendházban tartózkodó testvéreket, majd kivégezték őket, a várat pedig lerombolták.¹⁰ Dorpat és Ösel püspökei vazallusaikkal együtt szintén a rigai érsek és polgárok oldalán sorakoztak fel, Riga városa pedig a pogány litvánokat is segítségül hívta. 1298. január 29-én a Német Lovagrend foglyul ejtette a „pogányokkal barátkozó” III. Johann érseket, és bebörtönözte Fellin várába. Poroszországból csapatokat küldött Livóniába, s 1298. június 24-én Rigától nem messze, Neuer Mühlen mellett nagy vereséget mért a támadó litvánokra.¹¹ Riga azonban továbbra is küzdött a lovagrenddel, s a livóniai püspökökkel együtt az érsek bebörtönzése miatt panaszt tett Rómában. A Szentszék tiltakozásának hatására a Rend szabadon engedte az érseket, de csak azzal a feltétellel, hogy az érsekség birtokainak és várainak igazgatását átengedi neki.¹² Emellett a Német Lovagrend igyekezett

a befolyásosabb s nagyobb rigai érseki vazallusokat a maga oldalára állítani. Köztük volt Rudolfus de Ungaria is, akivel korábban a litvánok elleni háborúban már jól együttműködött. Johann von Bardewis, Üxküll ura szintén szembefordult hűbérurával, az érsekkel. A lovagrend mellé állt érseki hűbérese az érsekség területén fekvő, stratégiailag fontos váraikat (Gerzike, Dubena, Üxküll) zálogba adták a lovagoknak.¹³ Amiatt, hogy Riga a litvánokkal szövetkezett, Dorpat és Ösel püspökei is szembefordultak a várossal. 1299-ben a Német Lovagrend megvásárolta a ciszterciáktól a Dvina-folyó torkolatánál fekvő Dünamünde kolostorát, és ezzel ellenőrzése alá vonta Riga hajóforgalmát, egész kereskedelmét.¹⁴ Az erőviszonyok megváltozása miatt Riga engedményekre kényszerült, s ha békére nem is, de fegyverszünet megkötésére mégis hajlandó volt.¹⁵ VIII. Bonifác pápa halála (1303. október 12.) után nyilvánvalóvá vált, hogy sem a Livóniából elmenekült rigai érsek, sem pedig Riga városa nem várhat érdemi támogatást a pápai udvartól, a Német Lovagrend pedig igyekezett ezt a helyzetet a maga javára kihasználni. 1305 nyarán megkezdte a ciszterciáktól megvásárolt Dünamünde kolostorának átépítését várrá, 1316. április 23-án pedig – az érsek távollétében – Segewoldban katonai és politikai tartalmú szövetséget kötött a rigai érsekség vazallusaival és a rigai káptalannal. Ebben a szövetségi szerződésben említik utoljára Rudolfus de Ungariát.¹⁶ A megváltozott livóniai belpolitikai viszonyokat megerősíteni és stabilizálni hivatott szövetség a rigai érsekség hűbéresei számára komoly előnyökkel járt, ezért az hosszú ideig fennmaradt. A hűlenné vált érseki vazallusokat Friedrich von Pernstein érsek még egy évtizeddel később, 1325. április 4-én kelt levelében is úgy nevezte, hogy „coniuratores, conspiratores et confoederatores eorunden” (ti. a lovagrenddel).¹⁷

Hogy Rudolfus de Ungaria ekkor élt-e még vagy sem, nem tudjuk. Személyére vonatkozóan a gyér forrásadatokból csak annyit tudunk, hogy hosszú ideig a rigai érsek fontosabb, előkelőbb vazallusai közé tartozott, aki jó kapcsolatban állt a Német Lovagrenddel, s még egyes hadjárataiban is részt vett. A lovagrendhez fűződő viszonya (és minden bizonnyal érdekei) erősebbnek bizonyult, mint a hűbérurához fűző kötelesség, és a livóniai belháborúban, több más hűbéres társával együtt, szembefordult az érsekkel. Származására csak a neve alapján következtethetünk: úgy tűnik, hogy ő vagy a családja Magyarországról került el északra, a Baltikumra. A középkorban a Balti-tenger térségének forrásaiban szereplő nevek gyakran az adott személyek származási helyére is utaltak. A poroszországi Kulm (Chełmno) város 1330 és 1430 között vezetett törvényszéki könyvében például németországi tartományok („Bavarus”, „Westual”, „Thuringus”)¹⁸, városok ne-

vei („Hervordia”, „de Achis”, „Monden”, „Herborn”, „Merseburger”)¹⁹, részben pedig etnikai hovatartozást jelentő nevek fordulnak elő („*polonialis Matheus*”, „*Nycolaus polonus*”, „*Hanke Kelewicz, morans in vico polonicali*”).²⁰ A thorni (Toruń) piacra érkező, ott helypénzt fizető árusok között alkalomadtán etnikai hovatartozásukra vonatkozó bejegyzéssel is találkozunk, mint például „*Agnes pruschessen*” megnevezésénél.²¹ A Hanza 1368. évi vámlistáiban is gyakran találkozunk az adott kereskedő származási, azaz lakóhelyének a megjelölésével. „*Rüthger Westfal*” például „*3 lastae salis et aliae res*” szállított 33 lübecki márka értékben Danzigba.²² „*Jan Heitvelt de Torn*” „*J frustum panni*” rakománnyal hajózott Lübeckből Danzigba.²³ „*Thideman de Lubeke 2 lastae salis*”-t vitt Poroszországba.²⁴ „*Hinricus de Dorpmunde*”,²⁵ „*Clawus Wittenborgh*”²⁶ vagy „*Thidemannus de Hatwicke*”²⁷ neve ugyancsak egyértelműen megnevezte a szóban forgó személyek származási helyét. A poroszországi Heilsberg város 1308. évi kiváltságlevelében a lokátor „*viro Joanni de Colonia*” volt.²⁸ Damerau falu lokátora, „*Volprechte von Holland*” (vagy családja) Németalföldről, Holland grófságból származott.²⁹ 1346-ban Konrad von Almenhausen komtúr évi két márka cenzus ellenében egy kocsmát adományozott „*Heinrich Westfal*”-nak.³⁰ 1364-ben Winrich von Kniprode nagymester „*Matthias Sachse*”-nak 11 Hufe és 17 Morgen földet adományozott magdeburgi joggal.³¹ A Danzigban élt Bernd Crakow neve arra utal, hogy ő, vagy elődei Krakkóból költöztek a poroszországi kikötővárosba.³² A livóniai forrásokban előforduló „*Rudolfe de Ungaria*”, illetve a „*Rudolfus de Ungaria*” megnevezés, az előbb felsorolt példákhoz hasonlóan, az adott személy vagy családja származási helyére utal (etnikai hovatartozására azonban nem). Tekintettel arra, hogy legkorábban 1277-ben említi Hermann von Wartberge krónikája, a lív és lett területek meghódítása pedig a század elején kezdődött, feltételezhető, hogy vagy egészen fiatalon ő, vagy pedig az apja volt az, aki elhagyta Magyarországot, és a Baltikumra ment. IV. Sándor pápa 1257. elején több oklevélben is a litvánok, jatvingok és más baltikumi pogányok elleni keresztes hadjáratra szólított fel, s ugyanolyan bűnbocsánatot hirdetett, mint amilyenben a Szentföldre menők részesültek.³³ Ha ennek a felhívásnak volt fogantatja, akkor valószínűbb az, hogy a forrásokban említett Rudolf apja lehetett az, aki a livóniai érsek szolgálatában komolyabb birtokadományban részesült, és Livóniában telepedett le. Sándor pápa keresztes háborúra vonatkozó felhívását öt évvel később, 1262. októberében IV. Orbán pápa megismételte, amikor arra szólította fel Németország, Dánia, Lengyelország és Csehország domonkosait, hogy a Német Lovagrend megsegítésére, támogatására hirdessenek

keresztes háborút.³⁴ Magyarországon a domonkos rend (és a ferences is) igen hamar, kevéssel megalapítása után már meghonosodott, s 1277-ben már 30 kolostora volt.³⁵ A baltikumi keresztes felhívásokról így a hazai domonkosok minden bizonnyal értesülhettek, sőt akár propagálhatták is azt. A 13. századi Európában még erősen élt a keresztes lelkesedés, és ekkorra Magyarországon is követendő mintává vált. II. András király személyesen vezetett keresztes hadjáratot a Szentföldre, s elképzelhető, hogy a század közepén meghirdetett baltikumi hadjáratok egy-két magyarországi nemesnél is kedvező visszhangra találtak.³⁶ A 14. századból több, a keresztes felhívásokra egyénileg jelentkező, Magyarországról származó személyre vonatkozó adat is fennmaradt. Így például I. Péter ciprusi király keresztes seregében, egy Rodoszról keltezett levél tanúsága szerint, 1361-ben a kis-ázsiai Antalya ostrománál több magyar lovag is szolgált, s akiknek a származását *de Ungaria* megnevezéssel jelölték.³⁷ Éppúgy, ahogyan egy évszázaddal korábban a livóniai forrásokban is. Ahogyan a 14. században előfordultak Magyarországról származó keresztesek, úgy az ezt megelőző évszázadban, amikor a keresztes felhívásoknak még sokkal erőteljesebb mozgósító ereje volt szerete Európában, még inkább

elképzelhető, hogy egyénileg többen is vállalkoztak „szent háborúra”, s nem csak a Szentföldön, hanem akár a Baltikumban is. Ezt valószínűsíti egy 1267 áprilisában, Elbingben (Elbląg) kelt oklevél is, amelyben a Német Lovagrend poroszországi tartományi mestere 48 Hufe földet adományozott 6 hű porosznak. A tanúk között egy „*fratre Walthero Ungaro*” is szerepelt,³⁸ azaz egy olyan lovagtestvér, aki – a neve alapján – szintén Magyarországról származott. Hogy mikor lépett be a Német Lovagrendbe, nem tudjuk. Az sem lehetetlen, hogy a litvánok elleni keresztes hadjáratra történő pápai felhívások után az 1260-as évek elején néhány magyarországi nemes vagy esetleg városi patrícius család sarja ment a Balti-tenger délkeleti térségébe. Közöttük volt, aki egész életét Isten és a kereszténység szolgálatának szentelte, és szerzetes lovag lett (mint „*fratre Waltero Ungaro*”), más pedig, mint „*Rudolfe de Ungaria*” (vagy az apja), birtokot szerzett világi nemesként itt telepedett le, leszármazottai pedig családi névként mindvégig megtartották az eredetükre vonatkozó „Ungern” nevet. A livóniai Ungern-Sterberg nemzetség családi hagyománya egyértelműen arról szól, hogy családalapító ősük Magyarországról származott.³⁹

Pósán László

JEGYZETEK

¹ *Hermann von Wartberge: Chronicon terrae Prussiae.* in: *Scriptores rerum prussicarum.* Tom. I–V. hgg. *Hirsch, T. – Toeppen, M. – Strehlke, E.* Leipzig, 1861–1874. (a továbbiakban: SRP) itt: SRP II. 48.; *Livländische Reimchronik.* Hg. *Meyer, L.* Paderborn, 1876. (a továbbiakban: Reimchronik) Vers 8169–8207.

² *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch.* Bde. I–XI. Hg. *Bunge, F. G. von – Hildebrand, H. – Schwartz, P.* Reval-Riga, 1852–1905. (a továbbiakban: LUB) itt: LUB I. Nr. 449.

³ Reimchronik V. 8208–8272.

⁴ Reimchronik V. 8273–8510.

⁵ LUB III. Nr. 481a.

⁶ Reimchronik V. 9667–9682.

⁷ *Chronicon Dunamundense.* SRP II. 141.; *Hermann von Wartberge.* SRP II. 51.; Reimchronik V. 10745–10752.

⁸ *Annalista Torunensis.* SRP III. 62.

⁹ *Canonici Sambiensis.* SRP I. 283.; *Petri de Dusburg: Cronica terre Prussiae.* SRP I. 163.

¹⁰ LUB I. Nr. 708, 712, 713.

¹¹ *Hellmann, Manfred:* Livland und das Reich. Das Problem ihrer gegenseitigen Beziehungen. In: *Bayerische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte.* 1986. H. 6., München, 1989. 14.; *Pósán László:* A Német Lovagrend története a 13. században. Debrecen, 1996. (a továbbiakban: Pósán 1996.) 203.

¹² *Monumenta Poloniae Historica.* Tom. I. ed. A. Theiner, Romae, 1860. (a továbbiakban: MPH) Nr. 196.

¹³ *Hellmann, Manfred:* Das Lettenland im Mittelalter. Münster-Köln, 1954. 207.

¹⁴ Pósán 1996. i.m. 203.; *Krollmann, Christian:* Politische Geschichte des Deutschen Ordens in Preußen. Königsberg, 1932. 36.

¹⁵ *Wittram, Reinhard:* *Baltische Geschichte.* München, 1954. 37.

¹⁶ LUB II. Nr. 454.

¹⁷ LUB II. Nr. 710.

¹⁸ *Liber memoriarum Colmensis civitatis. /Das Kulmer Gerichtsbuch 1330–1430./* Bearb. Carl August Lückcrath – Friedrich Benninghoven, (Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz Bd. 44.) Köln – Weimar – Wien, 1999. (a továbbiakban: Liber) Nr. 3, 78, 324b.

¹⁹ Liber Nr. 2, 3, 55, 170.

²⁰ Liber Nr. 309a, 336a, 348.

²¹ *Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350 – I. Pol. XVI w.* Wydali Karol Górski – Witold Szczuczko (Towarzystwo naukowe w Toruniu Fontes 69.) Warszawa – Poznań – Toruń, 1980. 44.

²² *Die hansischen Pfundzollisten des Jahres 1368.* Hg. Georg Lechner (Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte, NF Bd. X.) Lübeck, 1935. Nr. 25. (a továbbiakban: Pfundzollisten)

²³ Pfundzollisten Nr. 26.

²⁴ Pfundzollisten Nr. 27.

²⁵ Pfundzollisten II.D. Nr. 21.

²⁶ Pfundzollisten Nr. 565.

²⁷ *Hansisches Urkundenbuch.* Bearb. *Kunze, K. – Steim, W. – Höhlbaum, K. – Rundstedt, H. G. von,* Bde. I–VIII, Leipzig-Weimar, 1876–1939. (a továbbiakban: HUB) itt: HUB I. Nr. 1106.

²⁸ *Codex diplomaticus Prussicus.* Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens. Bde. I–VI. Hg. *Voigt, J.* Königsberg, 1836–1861. (a továbbiakban: CDP) itt: CDP II. Nr. 56.

²⁹ *Preußisches Urkundenbuch.* Hgg. *Philippi, R. – Seraphim, A. – Hein, M. – Maschke, E. – Koeppen, H. – Conrad, K.* Bde. I.1. – VI.1. Königsberg – Marburg, 1882–1986. (a továbbiakban: PUB) itt: PUB V. Nr. 32.

³⁰ PUB IV. Nr. 21.

³¹ Regesta Historico-Diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum. 1198–1525. Bearb. *Joachim, E.* Hg. Hubatsch, W. Pars II: Regesta Privilegiorum S. Mariae Theutonicorum. Mit einem Anhang: Papst- und Konzilsurkunden. (a továbbiakban: Regesta II.) Göttingen, 1948. Nr. 927.

³² HUB VII. 1. Nr. 223.

³³ PUB I.2. Nr. 1, 2, 3.

³⁴ PUB I.2. Nr. 169.

³⁵ *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 2007. 258.

³⁶ Erről bővebben *Veszprémy László*: II. András magyar király kereszties hadjárata, 1217–1218. In: Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékek. Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József, Máriabesenyő-Gödöllő, 2006. 99–111.; *Housley, Norman*: A kései kereszties hadjáratok. In: Magyarország és a kereszties háborúk i. m. 119–137.

³⁷ *Bárány Attila*: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: Magyarország és a kereszties háborúk i. m. 139–165., itt: 145.

³⁸ PUB I.2. Nr. 262.

³⁹ Hellmann i. m.: 203.

HÍREK

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG PROGRAMJA 2009. ELSŐ FÉLÉV

1. 2009. január 29. (csütörtök) 17 h
Dr. HARMATH ARISZTID SÁNDOR
főtitkárhelyettes
A névhasználat kialakulása.
Elnököl: DR. BERTÉNYI IVÁN elnök

2. 2009. február 26. (csütörtök) 17 h
Dr. PANDULA ATTILA főtitkár
I. és II. osztályú 1939-es Német Vaskereszt
adományozások magyar állampolgároknak.
Elnököl: Dr. KOLLEGA TARSOLY
ISTVÁN alelnök

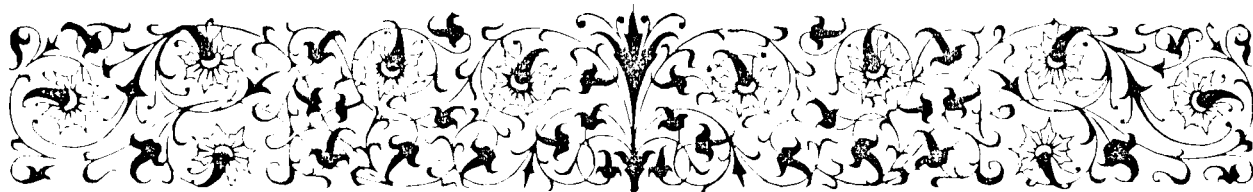
3. 2009. március 26. (csütörtök) 17 h
GUDENUS JÁNOS JÓZSEF genealógus
47 év a genealógia bűvöletében.
Elnököl: Dr. HARMATH ARISZTID
SÁNDOR főtitkárhelyettes

4. 2009. április 30. (csütörtök) 17 h
KEGLEVICH KRISTÓF PhD. hallgató
A garamszentbenedeki Apátság hiteleshelyi
oklevelei az Anjou-korban.
Elnököl: Dr. BERTÉNYI IVÁN elnök

5. 2009. május 28. (csütörtök) 17 h
PAULUSZ RICHÁRD PhD. hallgató
A Fejér megyei Batta község nemes
birtokosai 1795–1869.
Elnököl: Dr. PANDULA ATTILA főtitkár

6. 2009. június 25. (csütörtök) 17 h
SZÁLKAI TAMÁS PhD. hallgató
Báthori Gábor címeradományai.
Elnököl: NYULÁSZINÉ Dr. STRAUB
ÉVA alelnök

Valamennyi előadás
az ELTE EGYETEMI KÖNYVTÁRBAN,
a szokott helyen kerül megrendezésre.

KÖNYVISMERTETÉS

*RUDOLF LÁSZLÓ: Bukovinai székely családok. I. kötet. Józseffalva.
(Szerkesztők: RUDOLF LÁSZLÓ – ELIZABETH LONG)
Kerényi Nyomdaipari Kft. kiadása. Bátaszék, 2008. 448 oldal, illusztrált
ISBN 978 – 963 – 8242 – 43 – 30.
ISBN 978 – 963 – 8242 – 44-0*

Potápi Árpádnak, a Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége elnökének a sorozat elé írt bevezetőjében kiemeli Rudolf Lászlónak – a tárgykörben játszott – meghatározó szerepét, illetve a téma időszerűségét.

A szerző – igen röviden – áttekinti a bukovinai székelyek történetét. Sorra veszi a téma forrásait, forráslehetőségeit, a források – többnyire – hányatott történetét. A kutatás alapvetően öt bukovinai falu: Andrásfalva, Fogadjisten, Hadikfalva, Istensegíts, Józseffalva egyházi anyakönyveinek adatait dolgozza fel. E népszerűség elsősorban római katolikus, kisebb részt pedig református vallású volt. Rudolf László kitér az anyag feldolgozása során felmerült problémákra és azok kezelésére. Összegező megjegyzéseket ír a kötet tartalmáról, szerkezetéről, annak használhatóságáról stb. Mindez – lényegében – módszertani összegezés.

A genealógiai események, a születési, házassági, halálozási adatok számítógépre vitelével hatalmas, egyedülálló adatbázis alakult ki. Ebből a Family Tree Maker – családfakészítő – program különféle kimutatók készítését tette lehetővé. Az angol nyelvű program pillanatok alatt elkészítette bármely az adatbázisban szereplő személy családfáját. Mód nyílhatott egy tetszőlegesen kiválasztott ős leszármazottainak, akár napjainkig terjedő bemutatására. A számítógépes rendszerezés során alakult ki a „Bukovinai székely családok” című könyvsorozat ötlete, és ezen belül az egyes fálvak családneveinek szerkezete.

A könyvben szerepel minden olyan bukovinai székely származású – vagy házastársa révén azzá vált –

személy, aki legalább egy dokumentált anyakönyvi eseményhez kapcsolódik.

A sorozat első köteteként Józseffalva (Bácsjózseffalva) anyag jelent meg. A kötet első, kisebb hányadában, minden olyan felnőtt személy fel van tüntetve, aki megfelelő adatokkal igazolva egy másik településről került Józseffalvára. A kötet gerincét – józseffalvai családok – alkotó részben, alfabetikus sorrendben szerepel minden 1785–1944 között, legalább egy dokumentált családtörténeti eseményhez kapcsolódó familia. Minden esetben új oldalon kezdődik a leírás. Mindenkor közlésre kerülnek az alapvető családtörténeti adatok, információk. A „többgenerációs” Józseffalvához kötődő családok esetében bemutatásra került a legkorábbi – megfelelően dokumentált – ismert ős, akinek a leszármazóit közlik. Előfordulhat több „legrégibb ős”.

A kötetben szerepelnek a törvénytelen gyermekek esetében az anyák – különféle – adatai. A „csonka családok” esetében közölt információk természetesen rövidebbek, mint a „teljes” családok esetében. A gyermekek adatait is részletesen közlik a kötetben. Szó van az elvált, megözvegyült stb. személyekről is.

Az „átlag” emberek – sajátos – adattárának is tekinthető kötetet különböző, nagyon eltérő minőségű, gyakorlatilag minden (más) vizsgált családnál is előforduló fényképek egészítik ki.

A kötet (sorozat) munkálataiban – alapvetően – közreműködik Elizabeth Long asszony (eredetileg San Diego, Amerikai Egyesült Államok).

Pandula Attila

*KARTOUS, PETER – VRTEL, LADISLAV: Heraldický register Slovenskej republiky. VI. kötet
Mnisterstvo vnútra SR – Matica Slovenska kiadása Martin 2007. 274 oldal, gazdagon illusztrálva színes, rajzolt
címer- és zászlóábrákkal, angol nyelvű összefoglalóval.
ISBN 978 – 80 – 7090-870-9*

A kötetet tartalmazza a Szlovákiában hivatalosan regisztrált címereket, zászlókat – ténylegesen – tervező (újratervező) nagyszámú szakember nevét. A kötetben tanulmányozható 348 kommunális címer és zászló.

A regisztrált szlovák kommunális heraldikai alkotások egy része a hagyományos településcímerek továbbélését jelenti. Pl. Oszlány (Oslany) címere a 14. századra megy vissza, az idők során különféle változatai ismeretesek, így pl. az I. Lipót magyar király által 1697-ben kiadott adománylevelében szereplő alak. E címerben Szent István magyar király látható. A jelenlegi változat (2004) fehér (ezüst) mezőben, balra néző, fehér (ezüst) vértetben ábrázolt, vörös királyi köpenyt, arany gallért viselő, arany koronás, szakállas király. Baljában arany országalmát, jobbában arany jogart tart. A király zöld terrán áll, a háttérben – zöld alapon – két zöld fenyőfa.

Szepescsütörtök (Spišsky Štvrtok) címere Szent László magyar királyt ábrázolja. Előzményei a 16. századból ismeretesek. A jelenlegi változat (1997) a hagyományos címeren alapul. Zöld mezőben, jobbra néző, növekvő, gótikus vértetben ábrázolt Szent László. A szakállas király arany koronát visel. Jobbában arany nyelvű, ezüst csatabárdot (attributumát), baljában ezüst kettős keresztet tart.

Szepesszombat (Spišská Sobota) címerének előzményei a 15. századra mennek vissza. A jelenlegi (2003) címer, kissé stilizált formában, megfelel a régi – alap – címernek. Kék mezőben, jobbra néző – gótikus vértetben, felszerelést viselő – ezüst lovag – Szent György, a földön fekvő ezüst sárkányt dőfi le. A háttérben arany csillagok.

A szlovák kommunális heraldikában, a címerek egy nagyobb csoportja, a koraujkori címeres pecsétek („jelképes pecsétek”) alapján készült. Ennek megfelelően jelenik meg rajtuk ásó, kapa, kasza, csoroszlya. Pl. Ardovo, Breznička, Brusnik, Dolna Seč, Dolná Strhára, Hájske, Kocelovce, Šimonovce, Veľká Čausa.

A regisztrált címereket bemutató kötetben található bányász jelképekkel („kalapács és ék”) ellátott címereket. Pl. Jarabá, Kavečany, Lubel'a, Motyčky, Stará Voda.

A regisztrált címerek között – hagyományosan – megtalálhatók az állatábrázolások. Pl. egyszarvú (Kňažia), bárány (Úhorná), ökör (Brežany), tehén (Čavoj), galamb (Košariská), gólya (Kravany nad Dunajom), liba (Inovce), hatyú (Trakany), farkas (Ulič), őz (Horná Trnávka, Veľaty), szarvas (Dolná Mariková, Dubnička, Hričovské Podhradie, Srňúcie, Vagríneec), medve (Ďubákovo, Krajná Porúbka, Laskár, Malý Bysterec, Medvedie), zerge (Strihovce), róka (Palota), vaddisznó (Baška), nyúl (Gyňov, Hodkovce), bagoly (Dedčacov), héja (Bodovce), hal (Kamienka). A közölt címereken oroszlán is megjelenik

pl. Drienovska Nova Ves, Ďurkova, Staškovce). A kötetben szereplő címereken gyakori a növényvilág megjelenítése is: almafa (Jablonov nad Torňou), hársfa (Vápeník), tölgyfa (Hrásne), fenyőfa (Beňova Lehota, Dlhá nad Oravou, Horný Tisovnik, Jedlinka, Kriváň, Liptovské Revúce), csipkebokor (Šíphové), bogács (Hlboké nad Váhom), mák (gubó) (Luboreč), napraforgó (Olejnikov), rózsa (Janovih, Krasňany Kvetnica), kövirózsa (Klokočov), tulipán (Dolná Tižina, Petrova Lehota), búza (kalász) (Barca, Lupoč, Uňatín), szőlő (Horna Strehová, Lehota, Petrova Ves).

A kötetben közlített címerek között – az újabbnak gyakorlatnak megfelelően – gyakoriak a szakrális motívumok. Pl. angyal (Sverepec, Trnavá Hora), Szent Kereszt (Dolná Breznica, Horna Breznica, Lokca), Szűz Mária (Hraničné), Szűz Mária a kis Jézussal (Medzev), Szent János evangelista (Veľka).

Sok címeren láthatunk szenteket, pl. Szent Adalbert (Ipeľské Predmostie), Szent András (Koš), Szent György (Baršy Sváty Jur, Hubošovce), Szent Imre (Hajné Nove Ves), Szent István király (Oslany), Szent Jakab (Hrouské Kosihy), Szent Katalin (Kvačany), Keresztelő Szent János (Dúbrava, Legnava, Stráže pod Tatrami), Szent Kozma és Damján (Stráňany), Szent Kvirin (Kurimany), Szent László (Spišsky Štvrtok), Szent Margit (Kopčany), Szent Márton (Dlhé Polá), Szent Mihály (Belharovce, Harakovce, Nemčiňany, Urmince), Szent Miklós (Kľauno), Szent Péter és Pál (Kamienka).

A jelenlegi szlovák gyakorlatnak megfelelően regisztrációra került 82 felvett címer. Ebből 79 családi címer, amelyből tíz női címer. Közlésre került egy személyi címer és két egyházi személyiség címere is. Érdekesek a regisztrált, és a kötetben közölt intézményi címerek (28 db). Közlésre került pl. a Heraldikai Kollégium (2007), Szlovákia heroldjának heroldruhája (2007), a Slovenská genealogicko heraldická spoločnosť (2007). Szerepelnek (nálunk ebben a formában teljesen ismeretlen) levéltári intézményeket jelölő címerek is. Pl. Ministerstvo vnútra SR, Statny archív v Bratislave, pobočka Šaľa, Ministerstvo vnútra SR, statny archív v Levoči.

Érdekes kezdeményezések egyes római katolikus plébániák címerai. Pl. Horné Lefantovce, Lutiše, Majcichov, Modranka, Opoj, Oponice, Podhorany, Podolie.

Egyes iskolai címereket (jelvényeket) is regisztráltak, s megjelentették a kötetben pl. Gimnázium Alberta Einsteina, Bratislave, Gymnázium Sv. Jána Kristiteľna Trebišov, Gimnázium Sv. Jana zlatousteho Humenné, Stredná odborná škola policajného zboru v Košiciach.

C. TÓTH NORBERT: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban.*
Nyíregyháza, 2008. 238. oldal
(Szabolcs Községért Közhasznú Alapítvány kiadása)

A középkori magyar vármegyék kialakulásáról, szervezetéről, s ezen „apparátus” működéséről már szinte mindent tudunk. Legalábbis ezt gondolta a kutatás az elmúlt évtizedig, de néha máig hatóan is.¹ Gábor Gyula,² Hajnik Imre³ és Holub József⁴ e témában (is) kiemelkedő munkássága alapján a huszadik század második felének és végének kutatójában az a tévképzet alakulhatott ki, hogy a vármegyék tanulmányozása hosszú távon nem tartozik a magyar középkorkutatás elkövetkező nagy feladatai, „slágertémái” közé. Igaz ugyan, hogy Döry Ferenc a Századok hasábjain még a megjelenés esztendejében alapos, helyenként lesújtó tartalmi és módszertani kritikával illette Gábor monográfiáját, s vitatta annak számos, némelykor máig elfogadott állítását,⁵ voltaképpen az 1945–2000 közötti időszakot a főntebbi három szerző által megrajzolt kép határozta meg a megyék kutatását illetően, amihez a korai évszázadokat tárgyalva csatlakoztak néhányan a későbbi évtizedekben.⁶

A már-már dogmaszerű rendszer határain belül az első kétkedő hangok nem is oly régen hallatszottak először. Az Árpád-kort illetően legfrissebben Zsoldos Attila fogalmazta meg a korábbiaktól merőben eltérő Árpád-kori megyekialakulási véleményét,⁷ míg a későbbi időszak szolgabírói „hivatalára” vonatkozóan Szakály Ferenc kutatásai hoztak számos újdonságot.⁸ Újabbán Tringli István tekintette át a magyarországi megyerendszer főbb kérdéseit előbb Pest és Pilis megyék esetében, utóbb monografikus igényű dolgozatában, nem kevés új szempontot beemelve a további kutatások sodorvonalába.⁹ Legvégül pedig nem hallgatható el, hogy napjainkban már öt, a középkori Magyar Királyság keretein belül létezett vármegye (Bereg, Győr, Szabolcs, Tolna és Ugocsa) hatóságának összes kiadványa rendelkezésünkre áll teljes szövegű kiadás vagy regesztia formájában, illetőleg tudomással bírunk az erdélyi megyék okleveleit felölelő kötet készültéről is. Hovatovább eljutottunk odáig, hogy korábban „tipikusnak” vélt megyeképünket fölvaltani látszik sok „atipikus” részletrajz, amelyek idővel talán új, s másképpen „egységes” képet adnak a középkori megyerendszerünkről. Ehhez azonban számos részfeldolgozás, monográfia szükségeltetik.

Nos, jobbára ezek azok az alapok, melyekre C. Tóth Norbert recenzált kötetében, egy imént említett részletrajzban, a „Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban” címűben építhetett. Látható: a főntebb előadottak alapján mennyiségre szép számú előmunkálatról beszélhetünk, ám a megyék szervezetét részleteiben, működésében bemutató nem akadt köztük egy olyan sem, amely ne lenne legalább fél évszázadnál régebbi. Voltaképpen a honi (és a határon túli) szakirodalomból hiányzott a kö-

zépkori magyarországi „megye” modern, monografikus igényű feldolgozása, az „atipikus” jegyek megjelölése. Mindeddig. Ráadásul a témaválasztás és a feldolgozás komoly előkészítést tudhat maga mögött. Legyen elég csupán a szerző Bereg megye járásairól vagy az ismeretlen szabolcsi ispánokról szóló írásaira utalnunk.

C. Tóth a téma feldolgozásához sajátos megoldást választott. Mintául Szabolcsot ragadta ki a megyék sorából, lévén ennek maradt fenn a legtöbb kiadványa a Mohácsot megelőző öt évszázadból. Ráadásul az oklevelek 1387–1526 közötti részét maga a szerző adta közre regeszták formájában. Vizsgálata másik meghatározó eleme a kronologikus szempont volt: a Zsigmond-kor, valamint az azt megelőző és az azt követő nagyjából két évtized. Persze ennek is nyomós oka volt: a szerző a kor szak oklevéltárának készítője, s a kor forrásanyagának jó ismerője, amely forrásismeret nélkül aligha vághatott volna efféle monográfia elkészítésébe. Ugyanakkor azt sem hallgathatjuk el, hogy talán épp ebből az okból fakad a kötet e téren megmutató hiányossága is. Minthogy a Zsigmond-korra koncentrált, így a hosszabb távú fejlődési vonalak, tendenciák, netalán további „tipikus-atipikus” elemek óhatatlanul is elhalványulnak: gondoljunk például a Várdaiak hosszú 15. századi, már-már az örökös ispánság képét fölelevenítő ispánságának kérdésére, amiről, mint szó volt róla, épp C. Tóth írt nemrégiben.

Az eddigieknél azonban sokkal fontosabb eleme a könyvnek a szemlélete. Mert lett legyen bármennyire is csábító avagy biztos sikerrel kecsegtető egy intézménytörténeti leírás-elemzés elkészítése a megyék tárgyalásakor, C. Tóth mégsem ezt az utat választotta. Szabolcs megyét természetesen középkori értelemben vett intézménynek fogva fel, megközelítése mégis inkább társadalomtörténeti meghatározottságú. A könyv olvasása közben minduntalan azzal a ténnyel szembesül az olvasó, hogy a megye nem élettelen „hivatal”, hanem a határain belül élő nemesi társadalom egyik legfontosabb intézményi-politikai-reprezentációs-mobilitási megnyilvánulási fóruma. S a szerző számára épp ettől-ekkor válik érdekessé.

A szerző hat nagyobb fejezetre osztotta munkáját. Ezek sorában az első a megye kialakulását veszi górcső alá, ahol máris több meglepő megállapítással találkozhatunk. A „Megye járásai” c. fejezet pedig egyenesen módszertani újításként értelmezhető. C. Tóth Norbert ugyanis – többek közt – a magyarországi megyék járásainak kutatásával is foglalkozik. E tevékenységének eredményét nemrégiben publikálta is,¹⁰ s ennek szabolcsi hozadékat olvashatjuk a jelen kötet hasábjain.

Ha már társadalomtörténeti megközelítésről esett szó, akkor a könyv második fejezete, ami „A megyei hatóság leírása” címet viseli, feltétlenül e szemléletmód képviselője. Az ispánok személyét és pályafutásuk főbb pillanatait egyenként tekinti át. Az alispánok és szolgabírák esetében sem ózdkodik az egyedi életpályák ismertetésétől, különösen, ha azoknak speciális társadalomtörténeti vonatkozásai is vannak. Efféle tanulságoktól sem mentes életutat futott be például Győr megyében nagybaráti Csege János. Csege 1493-ban a turóci prépost nagybaráti offiálisa, s itteni tevékenysége eredményeképpen 1519-re a megye szolgabírájává, azaz voltaképpen nemessé avanszált (70–71. o.), remek példaként a középkori és oly sokszor elfeledett társadalmi mobilitásnak.

Megyetörténet – intézménytörténet – társadalomtörténet és persze a politikátörténet, ha jól művelik, kéz a kézben jár. C. Tóth ispánokat érintő előadásában politikátörténeti „csemegékre” is lelhetünk. Külön érdemes felhívni a figyelmet Garai Miklós nádor tömbszerűen viselt ispánságaira, illetőleg az ennek vizsgálata során föltárt politikátörténeti hozadékokra (40–44. o.): Garai kiemelt szerepére a Drugethek és a Bebekék birtokstruktúrális és földrajzi elszigetelésében.

Azonban a politikátörténeti újdonságoknál lényegesebbek az igazgatástörténeti eredmények. A magyar középkorkutatás már évtizedekkel ezelőtt fölfigyelt arra a jelenségre, hogy az Anjou-kortól fogva nagybíráink vajmi kevés alkalommal vettek részt a legalább is névlegesen általuk vezetett bíróságok ítélkezési ülésein. Ennek okát többen többféleképp magyarázták, de abban nagyjából mindenki egyetértett, hogy az alnádorok és alországbírók meg az ítélőmesterek működésének további vizsgálata adhatja a kezünkbe a kérdős kulcsát.¹¹ Egyvalami azonban eddig hiányzott a kutatásból. Ez pedig a nagybírák itineráriumának – tegyük hozzá fáradságos és buktatókkal teli – elkészítése, s ezek összevetése az ismert bírósági adatokkal. Nos, C. Tóth Norberttől amúgy sem áll távol az itinerárium-készítés, így ehelyütt is felhasználta ebbéli gyűjtéseit. A módszer a várakozásoknak megfelelően szolgál érdekességekkel, tudniillik Pálóci Máté nádor 1435. évi nádori közgyűléséről például szerencsés módon több értékes oklevél is korunkra maradt. C. Tóth e források jelentőségét felismerve, illetőleg a nádori itineráriumot hozzákapcsolva meglepő eredményre jutott: a nádor az általa „vezetett” közgyűlésre be sem tette a lábát, sőt néhány személyes ügyön túl annak menetébe sem avatkozott bele (119–126. o.). Nos, aligha hiszem, hogy ennél „beszédesebb” példával illusztrálhatnánk a késő középkori Magyar Királyság oly sokszor félreértett működésének valós részleteit. S egy további terminológiai újítást is itt kell említenünk. C. Tóth ugyanis fölfigyelt arra az eddig mellőzött tényre, hogy a királyi parancsból elrendelt, mindeddig általánosan ún. nádori

közgyűlésnek nevezett bírói ülészakokat „a hatból két esetben nem a nádor tartotta”. Emiatt érdemes megfontolásra vennünk a szerző javaslatát, hogy a nádori jelzőt töröljük terminusaink sorából, s ezentúl ezeket *bírói* közgyűléseknek nevezzük. Javaslatról beszélünk, amit esetlegesen termékeny vita is követhet, ami ugyancsak a honi középkorkutatás előnyére válhat.

A kötet egyik legizgalmasabb fejezete a megyében ügyvédi tevékenységet kifejtő személyek áttekintését tartalmazza. Kubinyi András után és az ő nyomán C. Tóth feltárta a rendelkezésére álló teljes forrásanyagot, s meglepő eredményre jutott. A Jagelló-kornál sokkal korábbról, hovatovább a 15. század első feléből is szép számmal lehet „hivatásos” ügyvédi életpályákat megragadnunk! Külön érdekessége a táblázatos összefoglalásnak, hogy további társadalomtörténeti elemzésre is módot ad: kiviláglik belőle az ügyvédek és a megyei tisztségviselés közötti összefüggés, amelyről eddig jobbra csak sejtéseink lehettek. Ugyancsak remek megerősítője ez a szakasz annak a korábbi megállapításnak, hogy egy-egy megye nemesi társadalmán belül – még ha teljesen azonos származású, birtokállományú és létszámú nemesi közösségekről is van szó – jól megragadható „hivatalnoki” csoportokkal (azaz szolgabírói, netán alispáni, s ügyvédi feladatokat hosszabban, akár generációkon át betöltő) találkozhatunk.

A dolgozat Függelékei alapján bátran állitható, hogy a kötet Szabolcs megye középkori történetének egyik fontos kézikönyve is lesz a jövőben. Mondhatjuk ezt a főntebb már említett oklevélszövegek közlése, illetőleg a családfák végett. Ez utóbbi különös érdeme C. Tóth munkájának: 46 megyebéli nemesi család (esetenként atyafiság) többé-kevésbé teljes középkori leszármazását olvashatjuk egy helyen. Ez a tény már önmagában is a megyei nemesség reprezentatív áttekintését jelenti, ám a család- és helytörténetek számára kimeríthetetlen kincsanyagként szolgálhat az elkövetkezőkben. Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy a könyv tíz remekbeszabott térképet is tartalmaz (mindegyik Nagy Béla munkáját dicséri), aligha kell tovább bizonygatni: a magyar intézmény- és társadalomtörténet-írás fontos és sokáig megkerülhetetlen kézikönyvvel gyarapodott. Megkerülünk majd csak akkor szabad, ha a Szerző – reményeink szerint – leteszi asztalunkra Szabolcs megye nemesi társadalmának monográfiáját, melynek a jelen kötet voltaképp előtanulmánya és csábító ízelítője is egyben!

Néhány záró mondat még feltétlenül kívánczik ismertetésünk végére. Nem hallgatható el ugyanis, hogy az igényes kiállítású kötet háttérében a szabolcs-szatmárberegi régió középkorkutatásának régi szervezője és sokszor finanszírozója, Németh Péter „bújik meg”. Fenti kötet ismertetésekor nevének kiemelése azért indokolt, mert munkássága cáfolhatatlan bizonyítéka annak, hogy

régmúlt korszakok feltárásában a hosszú távú és átgondolt tudományos szervezés elengedhetetlen, s e koordinációs munka a fentiekhez hasonló monográfiák megszületéséhez (is) vezethet mindannyiunk, s különösen szűkebb szakmánk örömére.

Horváth Richárd

JEGYZETEK

¹ Vö.: „A magyar történettudományban sokáig élt az a nézet, hogy a vármegyék történetéről nagy vonalakban mindent tudunk, amit pedig nem tudunk, pl. a vármegyék keletkezését és előzményeit, azt biztosan ügysem ismerhetjük meg, a későbbi korokra nézve pedig csak részletkérdések, illetve helytörténeti jelentőségű problémák várnak feltárára. A több korszakot tárgyaló történeti összefoglalók, tankönyvek és esszék hosszú időn keresztül ismételték olyan megállapításokat, amelyekkel mindmáig találkozhatunk.” *C. Tóth Norbert – Tringli István – Draskóczy István: Szabolcs megye hatósága a Zsigmond-korban (1387–1440). Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 40. (2005) 505. (a vonatkozó idézet Tringli István opponensi véleményéből származik).

² *Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest, 1908.*

³ *Hajnik Imre: Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. (Értekezések a történelmi tudományok köréből XIII/10.) Budapest, 1888.*

⁴ *Holub József: Zala megye története a középkorban I. Pécs, 1929.*

⁵ *Századok* 42. (1908) 426–438.

⁶ *Pl. Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. (Milleniumi Magyar Történelm) Budapest, 2002.*² 179–192.

⁷ *Zsoldos Attila: Az özvegy és a szolgabírák. Századok* 137. (2004) 738–808. – Előzményként például érdemes áttekinteni a Századok 2002-es évfolyamában lezárult Zsoldos Attila és Kristó Gyula közötti vitát. *Vö. Századok* 136. (2002) 679–690.

⁸ *Szakály Ferenc: Tolna megye középkori szolgabírái (Esettanulmány) Történelmi Szemle* 39. (1997) 411–424.

⁹ *Tringli István: Pest megye a késő középkorban. In: Pest Megye Monográfiája I/2. Torma István közreműködésével szerkesztette Zsoldos Attila. Budapest, 2001. 75–194. – Uő: Megyék a középkori Magyarországon. In: „Honoris causa”. Tanulmányok Engel Pál emlékére. [Sajtó alatt] Ehelyütt is megköszönöm a szerzőnek, hogy kéziratát annak megjelenése előtt használhattam.*

¹⁰ *C. Tóth Norbert: Lehetőségek és feladatok a középkori járásek kutatásában. Századok* 141. (2007) 391–470.

¹¹ A legfontosabb idevágó szerzők közül Bónis György: A kúriai íródak munkája a XIV. és XV. században. *Levélári Közlemények* 34. (1963) 242. – *Bertényi Iván: A nádori és országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. Levélári Közlemények* 35. (1964) 198–199., 203.

A Perényi család levéltára. 1222–1526. Közzéteszi: TRINGLI ISTVÁN.

Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet. Budapest 2008. 509 p.

A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 44.

A Magyar Országos Levéltár gazdag családi gyűjteményeinek egyike a Perényiek levéltára. A nagyszülősi kastélyban őrzött családi levéltárat idősebb Perényi Zsigmond adta át 1906-ban letétként a Magyar Nemzeti Múzeumnak, ahonnan 1934-ben került át az Országos Levéltárba.

A Perényi család levéltárának középkori részét tartalmazó, múlt év végén megjelent regeszta kötet Tringli István munkája. A szerző számára nem volt ismeretlen a családi gyűjtemény, hisz több mint egy évtizede publikált olyan tanulmányt, amely ennek a levéltárnak az anyagára épült. Tringli István eredetileg arra gondolt, hogy a Fekete Nagy Antal által készített tartalmi kivonatokat (digitális formában egyébként *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa* c. CD-ROM-on olvashatók) egészíti ki, de a feldolgozás során arra a következtetésre jutott, hogy elődje oklevélkivonatai jelentős bővítésre szorulnak. Így a saját maga által elfogadott szempontok szerint új regesztákat készített.

Tringli a tartalmi kivonatok készítésekor *A Szent-Iványi család levéltára, 1235 – 1525 (Mályusz Elemér kézírata alapján sajtó alá rend., szerk. s az előszót írta: Borsa Iván)*, c. műben követett alapelveket tartotta szem előtt. A szokásjogi normákat, számos jelentős társadalmi, gazdasági és természetföldrajzi kifejezést a szerző latinul is közölte. Mivel több oklevél a magyar politi-

katörténet fontos forrása, ezért sosem feledkezett meg *narratio*jukról, esetenként szabályosan le is fordította őket. A jogelméleti arengákat szó szerinti fordításban idézte. Nem feledkezett meg a méltóságsorokról sem. Ha egy oklevélnek a Perényi család levéltárában csak későbbi átírása volt megtalálható, arra törekedett, hogy a korban közelebb álló másolatokat keresse meg.

A kötetben az *Előszó* után található azon megjelent művek jegyzéke, amelyek már korábban a Perényi gyűjtemény egy vagy több oklevelét adták közre. Figyelemreméltó továbbá az is, hogy a szerző nem csak a mai Magyarország területén megjelent kiadványokat kutatta fel, hanem a szomszédos országokban megjelenteket is.

A kötetben összesen 872 regeszta olvasható. A feldolgozott oklevelek közül kettő jelenleg nem a Perényi család levéltárának középkori gyűjteményében lelhető fel. Mivel azonban világosan megállapítható, hogy ezek az okmányok is a családi levéltárhoz tartoztak, a szerző indokoltnak tartotta azt, hogy felvegye őket a kiadványába.

Időrendben az első oklevél az 1222-es Aranybulla, az utolsó pedig 1526. május 15-én kelt. 22 darab regeszta Árpád-kori, 106 Anjou-kori. 503 kivonat a 15. század történetét világítja meg, míg 240 szöveg a Jagelló-korra vonatkozik. A regesztakiadási gyakorlatnak megfelelően az okmányok korabeli datálását zárójelben tüntette fel a szerző. Tringli István utalt az esetlegesen előforduló kan-

celláriai jegyzetekre. A regeszta után az oklevél külső ismertetőjegyeiről olvashatunk. Ahol erre lehetőség nyílt, a szerző a ma használatos DL jelzet mellett feltüntetette az okmányok korábbi jelzetét is. Ezután következett az oklevéllel foglalkozó szakirodalom számbavétele. Tringli István számos esetben fűzött kritikai megjegyzéseket egy-egy oklevélhez vagy annak egy-egy mondatához, szavához. A szerző természetesen jelezte, ha megítélése szerint egyik-másik okmány hamis lenne (18. sz.).

A kötet végén található a név- és tárgymutató. Itt a mai magyar kifejezés és szóalak szerint kereshetőek a köz- és tulajdonnevek. Latin köznevek csak indokolt esetben fordulnak elő. A jogi terminológia latin megfelelőjét többnyire a magyar kifejezésnél leljük meg. A kötet használhatóságát könnyíti meg, hogy az oklevélteni fogalmak (*arenga*, *chirographum*, *datum per manus* stb.) latinul kereshetők a mutatóban. Szerencsés, hogy a mutató utal a kancelláriai jegyzetekre. Az oklevelekben szereplő vulgáris közszavak és közszóként is értelmezhető földrajzi nevek mai helyesírás és kiejtés szerinti listáját a kötet végén találjuk meg. Dőlt betűvel szedték az adott oklevélben eredeti alakban szereplő hely- és személynéveket, ám ezek közül csak azokat tüntette fel, amelyek eltérnek az általános kiejtési szabályoktól.

Tringli István az oklevelekben szereplő személyek azonosításhoz Engel Pál: *Középkori magyar genealógia* c. CD-ROM-t használta fel. A jobbágyok nevei már ritkán tűnnek fel a mutatóban, ugyanis a szerző szerint aránytalanul nagy munka lett volna ez (a *jobbágy* címszó amúgy is segít a tájékozódásban). A földrajzi nevek-nél *Lelkes György: Magyar helységnevezés szótár. Baja, 1998.* c. kiadványt lapozta fel. Az azonos alakú földrajzi nevek esetében először a természetföldrajzi, majd a helynevek és a helynevekből képzett családnevek vannak feltüntetve, utánuk a vármegyék és az egyházi igazgatás nevei következnek.

Természetes, hogy a kötet a Perényiek genealógiájára vonatkozó eddigi ismereteinket bővíti, de ezen kívül számos más család történetére vonatkozó adatokra akadunk benne. A következő családok tagjaival különösen sokat

találkozunk a kötetben: Almási, Baki, Báthori, Bebek, Borsvai, Csepefalvi (Csepei), Csomafalvi (Csomai), Dabolci, Drágfi, Farkasfalvi, Garai, Hetényi, Jolsvafői, Magyi, Pálóci, Peresznyei, Peterdi, Péterfalvi, Petri, Sárvári, Szalonnai, Szapolyai, Széni, Szentkirályi, Szirmai, Tekele (család, illetve nemzetség).

Ha a regesztákban előforduló földrajzi nevek elhelyezkedését vizsgáljuk, elmondható, hogy a kutató az ország majd mindegyik tájának a történetére talál számára hasznos adatokat. Ugyanakkor az is természetes, hogy azok a megyék, illetve helységek elnevezése tűnik fel a leggyakrabban, ahol a családi birtokok feküdtek (Abaúj, Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Zemplén megye, vagy például Szőlős, Terebes városok, s természetesen a főváros, Buda). Igen érdekes, hogy a tájrégészeti által igen nagyra becsült tájelemek közül is sok előfordul (a különlegesebbeket, mint már említettem, a kötet végén külön jegyzék tartalmazza): erdő, halastó, hegy, malom, rét, rév, szántóföld, völgy. Egyéb gazdaságtörténeti fogalmak is gyakran felbukkannak: forint, ház, márka, prédiom stb..

Érdemes néhány oklevélre külön is felhívni a figyelmet. A 68. számú regesztában alapos határjárás található. A 670. szám alatti, 1494. április 25-én kelt osztálylevél a korabeli falvak alaprajzának rekonstruálásához nyújt támpontot. A 735. számú, 1509. aug. 15-én, Budán kelt oklevél hatalmaskodásban részt vevő jobbágyok nevét őrizte meg. Egy másik hatalmaskodási ügy az *oppidumok* mindennapi életét világítja meg (799. sz.). Megemlíthető még az a diploma, amelyben Miksa császár 1517-ben Perényi Imre nádort s mindkét nembeli örököseit Siklói címmel birodalmi hercegi rangra emelte (798. sz.), miközben bővítette címerüket (a címerleírás a regesztában latinul olvasható).

Összegezve megállapítható, hogy az alapos, az átlagosnál bővebb (esetenként akár fordításnak is tekinthető) regesztáknak és a részletes mutatóknak köszönhetően, a jelen kötet sokat fogja segíteni mindazok kutatásait, akik a középkori Magyar Királyság iránt érdeklődnek.

Kelényi Borbála

DENIS PONGRÁCZ, RADOSLAV RAGAC, STRESNÁK GÁBOR, TOMÁS TANDLICH ÉS FREDERIK FEDERMAYER: Pozsony vármegye nemes családjai.

Mérey Kiadó, Pozsony, é. n.

A könyv gyönyörű kiállításban, elegáns kötésben, a korábbi szlovák változattal azonos szöveggel, igen gazdagon, szép grafikával készült – bár ezúttal csak fekete-fehér – címerrajzokkal ékeskedik. Amennyire a nyelvi korlátok ellenére megállapítható, a szöveg egyezik a szlovák változattal.

A munka tartalmilag igen korrekt történelemszemléletet tükröz. Ez a fiatal szlovák történész generáció igen

dicséretes sajátja, amely nagyra értékelendő, mert nem hajlik a napi politika nacionalizmusa felé. Egyet kell érteni azzal, hogy a magyar királyság történelmében az ország népeit a nemesség kapcsolta össze. A nemes családok tanult tagjai beszélték a jog nyelvét, a latint, beszélték az államnyelvet, a magyart és beszélték a többségi lakosság nyelvét anélkül, hogy a nemzeti hovatartozás kérdése felmerült volna. A nemzet fogalmát ugyanis

a feudalizmus nem ismerte. A nemesség azonban eredettől függetlenül igyekezett a magyar államiséghez idomulni.

A szerzők a hitelesség megkérdőjelezhetetlen útját választják, amikor a megyei nemesi összeírás alapján vonják meg a tárgyaló családok körét. A tárgyalás alapja az 1651. évi Pozsony megyei összeírás. Mint ismeretes a 17. század a még előre nyomuló török hódítás elleni helyi harcok időszaka. Ezekben a hadjáratokban magyar részről szerepet játszik az irreguláris magyar haderő is. A katonai erőt a területi főkapitányok irányítása mellett a várőrségek és az alkalmanként lóra ültetett megyei nemesi hadak képezik. A nemesség előjogainak ellentétele többek között a fegyveres szolgálat, melyet ki-ki gazdasági erejéhez mérten köteles teljesíteni. A szolgálat igen terhes és költséges, sőt veszélyes is. Török fogságba esett felkelő kiváltására rámehet az egész birtoka. A katonai részvétel mértékét tartalmazzák a 17. századi megyei nemesi összeírások. A megyénként és esetenként eltérő pontosságú és teljességű listák közül a szerzők az 1650. évit választották. Csak érdekességként említessék meg, hogy a listára nem egy polgári család felkerült, ha vállalta a katonaság terhét. Ilyen, megyénk esetében a nagyrészt osztrák eredetű Ausser, Schrettl stb. család is.

A könyvben tárgyaló családok köre éppen a választott hiteles összeírásból kifolyóan nem teljes. Abban nem szerepelnek a főúri és a részvételt községenként közösen viselő, birtoktalan nemes családok. Az egyes családok vagyoni helyzete azonban az idők jártával az 1650. év-

hez képest megváltozott. Egyesek elszegényedtek, mások vagyonban emelkedtek. Ennek következménye például az, hogy kimaradt a könyvből a pozsonyi várispánok már 1255-ben Budafán birtokos ispánjának, Buda fia Bethen de Budafelva leszármazottja a Budafalvi Vermes család, mely az utolsó magyar alispánt is adta. Ugyancsak kimaradt a Kondó család eredeti nevét viselő, 1562-ben Jánosban királyi személynököt adó Zomor család.

A mű fejleszthető abban az értelemben is, hogy az azonos nevű, de eltérő eredetű családok megkülönböztetése nem csak címerük, hanem eredetük alapján is kívánatos. Itt felmerül a magyar királyság más megyéivel való összevetése. Az egyes családok ugyanis megélhetési kényszerből, örökségek, házasságok hatására költöztek, és az ország akkori fővárosa és Pozsony vármegye ebben nagy vonzerőt képviselt. Az eredeti alapján tovább részletezendők körébe tartozik a Marczell család is, melynek 1356. évi oklevelét Ágoston 1942-ben megjelentette. Vagy például a Kisjókai Takách család, vagy a Kuklón összeírt Török család, amely Vas megyében Telekesi Török néven nagy megyei karriert futott be, vagy a Tallián család, mely az egész Dunántúlon nagy vagyonnal és fényes karriert befutott családtagokkal rendelkezett.

Mindent összefoglalva nagyszerű munka született, mely nem csak a szlovák, hanem az egyetemes magyar családtörténet gazdagodását is szolgálja. Elismerés illeti mind a szerzőket, mind a kiadót.

Szluha Márton

Die Orden und Ehrenzeichen Konrad Adenauers. Herausgegeben GUSTAV ANDREAS TAMMAN – ENGELBERT HOMMEL / The Orders and Decorations awarded to Konrad Adenauer. – Stiftung Bundeskanzler – Adenauer Haus Bad Honnef – Röhrdorf, 1999.

német–angol nyelvű közös kiadás, 205 oldal, 64 színes, 3 fekete-fehér ill.

ISBN 3 – 9806090 – 1 – 4

Az egyes kitüntetések leírásánál 16 különféle falerisztikus működött közre az Amerikai Egyesült Államoktól Szerbiáig. Közöttük megemlíthető pl. Dragomir Azovič, Michael Autengruber, Klaus H. Feder, W. W. C. Steurbaut, Ivo Suetens, Dr. Panos Tazedakis.

A nemzetközi falerisztikai szakirodalomban sajátos, eddig nem túlságosan széles körben művelt műfaj, a „nagy” (jeles, sajátos) történelmi személyiségnek adományozott rendjelek és kitüntetések, illetve más esetekben az egyes személyiségeknek adományozott, jellegzetes kitüntéseket, elismeréscsoportokat bemutató művek köre.

Különösen uralkodók, államfők, vezető politikusok, katonai személyiségek kaptak életük során nagyszámú elismerést. Ezek között a valódi érdemeket jelölő darabokon túl, nagyrészt protokolláris alapon kiadott, a legmagasabb osztályt/osztályokat, fokozatokat jelentő rendjelek dominálnak. Lényegében a pillanatnyi politikai viszonyoknak,

nemzetközi szövetségi kapcsolatoknak stb. megfelelően nyertek el különböző elismeréseket, amelyeket sokszor – talán soha – nem viseltek. A kitüntetett személyén keresztül tulajdonképpen azt az államot, rendszert ismerték el, amelynek polgára, képviselője volt.

Az adományozott elismerések tanulmányozása során így pl. árnyalt kép alakítható ki az adott ország korabeli külkapcsolatai, nemzetközi megítélése stb. területén. Természetesen az is jelzésértékű, ha valaki pl. nem megfelelő színvonalú elismerést kap, illetve ha egy államtól egyáltalán nem kap elismerést. A rendjelek és kitüntetések ilyen jellegű adományozási gyakorlata mintegy két évszázada alakult ki, s általánosan követett világszerte.

Az ismertett könyv tematikáját a modernkori német történelem jeles alakjának, Konrad Adenauer kancellárnak falerisztikai hagyatéka alkotja. 57 elismerés szerepel a kötetben, különböző időszakokban keletkezett

s kiadott darabok. Valamennyi igen jól dokumentálja Adenauer különféle életszakaszait. Lényegében három fő csoport alakítható ki. Így beszélhetünk az első világháború végéig tartó időszakról, az ún. weimari Németország „rendjelelles” korszakáról, illetve az 1945 utáni szakasról.

Mivel a kitüntetések között számos nagyon ritkán kiadott, illetve európai közgyűjteményben alig – alig fellelhető darabról is szó van, fontos ezek – döntően mintaszerű – leírásai, elemzései. A kötet olvasói egyben érdekes – modern – falerisztikai ismeretekre is szertehetnek a kötet olvasása során.

Adenauer fiatal éveiben kevés elismerést kapott. Első kitüntetése 1917-ben a porosz Érdemkereszt Hadisegélyért. Tulajdonosa volt a Vaskereszt II. osztályának ritkán kiadott, fordított szalagon (1918), illetve megkapta a Vörös Sas Rend IV. osztályát is (1918). Elnyerte az Osztrák–Magyar Monarchia Vöröskereszt Díszjelvény tisztikeresztjét hadidíszítménnyel (1922).

A weimari Németország idején, amikor kölni főpolgármester volt, nyerte el a Német Vöröskereszt Díszjel I. osztályát (1932), illetve kapta meg az Osztrák Köztársaság körüli érdeméért kiadott Díszjelet, a Nagy díszjel szalagon fokozatot (1927), majd 1928-ban adományozták számára a Spanyol Polgári Érdemrend Nagykeresztjét.

Ezt követően már csak 1945 után kapott különböző legmagasabb, illetve magas elismeréseket, nagy számban német kancellárként. Megjegyzendő, hogy Adenauer 1951 és 1955 között egyszeresminiszter is volt, s e minőségére tekintettel is „elhalmozták” rendjelekkel.

Hazájától megkapta 1954-ben a Német Szövetségi Köztársaság Érdemkeresztjének nagykeresztjét, különleges alkalmi változatban. Ennek ő vol. az első kitüntetettje, ezt követően csak egy személy, Kohl kancellár kapta meg ezt a kitüntetést. A Német Vöröskereszt Díszjel I. osztályát 1954-ben nyerte el. Aachen város Nagy Károly Díját 1957-ben kapta meg. A Német Lovagrend tiszteleti lovagja 1957-ben lett, a Bajor Érdemrendet 1958-ban adományozták számára.

Ha az európai államok által kiadott rendjeleket nézzük, akkor mindenképpen kiemelendő a Szent Szék által adományozott (ebben az összeállításban unikális) legmagasabb elismerések sorát: Aranyarkantyú Rend (1955), Krisztus Rend (1963), Jeruzsálemi Szent Sír Rend nagykereszt (1964).

A Szuverén Máltai Lovagrend magisztrális nagykeresztje lett 1951-ben. Megkapta a Konstantinápolyi Patriarchatus, Athos 1000 éves ünnepségeire kiadott Emlékkeresztet (1963).

Adenauer a következő elismerések birtokosa volt: Ausztria – Díszjel az Osztrák Köztársaság körüli érdeméért (nagykereszt, 1956), Belgium – Lipót Rend nagykereszt (1956), Franciaország – Becsület Rend nagykereszt (1956), Görögország – I. György király Rend nagykereszt (1954), Hollandia – Holland Oroszlán Rend nagykereszt

(1960), Izland – Sólyom Rend nagykereszt (1955), Luxemburg – Tölgykorona Rend nagykereszt (1957), Nagy-Britannia Szent Mihály és György Rend nagykereszt (1956), Olaszország – Olasz Köztársasági Érdemrend nagykereszt (1956), Portugália – Krisztus Rend nagykereszt (1956), Torony és Kard Rend nagykereszt lánccal (1963).

Az afrikai államok elismerései közül Adenauer a következőket nyerte el: Etiópia – Szentháromság Rend Nagykereszt (1954), Kameroun – Állhatatosság Rend – nagykereszt (1964.), Libéria – Afrika Csillaga Rend – nagykereszt (1960), Madagaszkár – A Malgas Köztársaság Nemzeti Rendje – nagykereszt (1962), Szenegál – Szenegál Oroszlánja Nemzeti Rend – nagykereszt (1961), Szudán – a Köztársaság Rendje I. osztály (nagykereszt, 1962).

Adenauert nagy számban ismerték el egyes Latin-amerikai államok is. Így Argentína – Május Rend és Érdemkereszt – nagykereszt (1953), San Martin a szabadító Rend – nagykereszt (1962), Bolívia – Andoki Condor Rend – nagykereszt (1955), Brazília – Dél Keresztje Nemzeti Rend – nagykereszt (1953), Chile Érdemrend – nagykereszt (1954), Dominika – Juan Pablo Duarte Rend – nagykereszt (1954), Ecuador – Nemzeti Érdemrend – nagykereszt (1955), Haiti – Nemzeti Tiszteleti és Érdemrend – nagykereszt aranycsillaggal (1953), Kolumbia – Boyaca Rend – nagykereszt (1953), Kuba – Carlos Manuel Cespedes Rend – nagykereszt (1957), Mexico – azték Sas Rend nagykereszt (1955), Nicaragua – Rubén Dario Rend nagykereszt (1959), Peru – Nap Rend nagykereszt (1953), Salvador – Jose Matthias Delgado Nemzeti Rend – nagykereszt (1955), Venezuela – Megszabadító Rend – nagykereszt (1956).

Egyes ázsiai államok is megtisztelték ordokkal Adenauert. Afganisztán – Nap Rend I. osztály lánccal (1963), Irán – Korona Rend – nagykereszt (1955), Japán – Felkelő Nap Rend I. osztály (1960), Felkelő Nap Rend paulownia virágokkal (1963), Pakisztán – Nischan Imtiaz Rend I. osztály nagykereszt (1961), Thaiföld – Korona Rend nagykereszt alkalmi fokozata (1955), Fehér Elefánt Rend nagykereszt alkalmi fokozata (1960).

A kötet ír ezen említett elismerések egyes tulajdonosairól. Magáról Adenauerről keveset tudhatunk meg, sokszor még a legfontosabb életrajzi vonatkozások említése is elmarad. A kötet nem szól pl. arról, hogy milyen vihart kavart egykor az, hogy a Német Lovagrend tagja lett. Ugyancsak nem mindig kapunk választ arra, hogy az adott elismerés protokoll jellegű, vagy valamilyen szempontból a kitüntetett különleges elismerése kapott hangsúlyt az adományozásnál. Csupán részben kerülnek ismertetésre az egyes elismerések előállítói.

Megjegyzendő, hogy a kötet gazdag képanyaga nem egyenletes színvonalú. Hiányolom az ún. viselési képek legalább 1-2 közlését. Feltehető, hogy Adenauer kitüntetései döntő részét csak nagyritkán vagy soha nem viselte.